

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВО

1.1. Економічна сутність податкового навантаження на підприємство

Податкове навантаження є однією з ключових характеристик взаємодії між державою та суб'єктами господарювання, оскільки визначає частку фінансових ресурсів підприємства, що вилучається через механізми оподаткування. У науковій літературі податкове навантаження традиційно розглядається як інтегральний індикатор фіскального тиску, який характеризує інтенсивність впливу податкової системи на результати діяльності підприємства та його можливості розвитку. Зокрема, у працях українських дослідників податкове навантаження визначається як співвідношення між податковими зобов'язаннями платника та його фінансово-економічними показниками, що відображає реальний рівень його участі у формуванні доходів бюджету [1, с. 22].

У сучасних умовах функціонування української економіки питання податкового навантаження набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням ролі фіскальної політики, структурними змінами в оподаткуванні та необхідністю забезпечення фінансової стабільності держави. Суттєвий вплив на рівень податкового навантаження мають часті зміни податкового законодавства, особливості адміністрування окремих податків та нерівномірність розподілу податкового тягара між різними секторами економіки. Ці чинники формують специфічне податкове середовище, у рамках якого підприємства змушені адаптувати власні фінансові стратегії та систему управлінського обліку.

Податкове навантаження має як макроекономічний, так і мікроекономічний вимір. На макрорівні воно відображає співвідношення доходів бюджетної системи та валового внутрішнього продукту, визначаючи ступінь централізації фінансових ресурсів у державі. У країнах із розвиненою соціальною інфраструктурою високий рівень податкового навантаження зазвичай

поєднується з прозорими механізмами розподілу бюджетних коштів та широким спектром суспільних послуг. Водночас у країнах із менш ефективними державними інститутами надмірне податкове навантаження може обмежувати ділову активність та знижувати інвестиційну привабливість.

На мікрорівні податкове навантаження визначає обсяг фінансових ресурсів підприємства, спрямованих на виконання податкових зобов'язань. Це впливає на рентабельність, ліквідність, інвестиційну активність та здатність підприємства до розширення виробництва. Вітчизняні науковці наголошують, що податкове навантаження слід оцінювати не лише за сумою податків, а з урахуванням сукупних витрат на податковий комплаєнс — підготовку звітності, фінансовий контроль, взаємодію з органами ДПС — оскільки ці витрати фактично збільшують фіскальний тиск на бізнес [2, с. 47].

Важливо зазначити, що податкове навантаження є змінною величиною, яка залежить від галузевої специфіки, структури витрат, частки оплати праці, рівня капіталомісткості виробництва та застосування податкових пільг. Підприємства з високою часткою трудових витрат відчувають більш інтенсивне навантаження у частині ЄСВ та ПДФО, тоді як підприємства з великим обсягом основних засобів — у частині майнових податків. Крім того, вагомий вплив мають зовнішні чинники, такі як інфляція, зміни ставок, податкові реформи, а також інтеграційні процеси, що зумовлюють зближення українських податкових норм із європейськими стандартами.

Таким чином, економічна сутність податкового навантаження проявляється у його здатності впливати на фінансову стійкість, інвестиційні можливості та економічну поведінку підприємства. Рівень податкового навантаження формує умови господарювання, визначає можливості розвитку та виступає важливим фактором формування податкової політики держави.

Науковці виділяють чотири ключові погляди на те, чим саме є податкове навантаження за своєю природою (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Підходи до сутності податкового навантаження

Підхід	Сутність трактування	Фокус уваги
Ресурсний	Податкове навантаження як обсяг вилучених коштів. Тобто частка доходу, яка безповоротно вилучається державою через систему податків і зборів для реалізації її функцій	Кількість грошей, які платник віддав державі і не зміг використати на власні потреби.
Економічних обмежень	Це ступінь обмеження прав платника щодо володіння та розпорядження своїм доходом.	Вплив податків на можливість інвестування, оновлення обладнання та розвиток.
Ефективності	Податкове навантаження як індикатор якості податкової системи та політики держави.	Чи є рівень податків стимулюючим чи пригнічуючим для бізнесу.
Управлінський	Це інструмент податкового менеджменту на підприємстві.	Використання показника для планування витрат, вибору системи оподаткування та оцінки ризиків перевірок.

Джерело: Розроблено автором на основі [32-33; 36-46]

У науковому дискурсі податкове навантаження аналізується також у площині впливу податкової системи на економічну поведінку підприємств. Його рівень визначає стимули щодо інвестування, модернізації виробничих потужностей, впровадження нових технологій та розширення ринкової присутності. Надмірне податкове навантаження може знижувати інвестиційну активність суб'єктів господарювання, спричиняти скорочення виробництва та сприяти переміщенню частини операцій у тіньовий сектор економіки, що підтверджують результати досліджень українських економістів у сфері податкової політики [3, с. 118].

Важливу роль у формуванні податкового навантаження відіграє структура податкової системи. Україна належить до країн із високою часткою непрямих податків у бюджетних надходженнях, передусім податку на додану вартість. Це визначає специфіку фіскального тиску, оскільки непрямі податки вбудовуються у структуру ціни товарів і послуг та фактично перекладаються на кінцевих споживачів. Натомість прямі податки, зокрема податок на прибуток та податки на фонд оплати праці, мають тісніший зв'язок із фінансовими результатами підприємства, що робить їх вплив на діяльність більш передбачуваним і контрольованим із позиції фінансового планування [4, с. 52].

Фактичний рівень податкового навантаження залежить не лише від ставок податків, а й від особливостей податкового адміністрування. У країнах з високим рівнем цифровізації та спрощеними регуляторними процедурами витрати на податковий комплаєнс є суттєво нижчими, що зменшує фактичний фіскальний тиск на бізнес. Для України питання адміністрування залишається актуальним: складність податкової звітності, витрати часу на комунікацію з контролюючими органами, ризик необґрунтованих донарахувань та податкових спорів формують додаткові витрати підприємств, які не відображаються у формальних показниках, але суттєво впливають на оцінку податкового навантаження [5, с. 89].

Особливості галузевої структури економіки визначають нерівномірність податкового тиску між секторами. Підприємства з високою часткою витрат на оплату праці відчувають значне навантаження у частині ЄСВ та ПДФО, у той час як підприємства з великими обсягами основних засобів стикаються з вагомим майновим податковим тиском. Деякі галузі, такі як аграрний сектор або ІТ-індустрія, користуються пільговими режимами, що суттєво змінює структуру податкового навантаження порівняно з промисловими або транспортними підприємствами.

Таким чином, економічна сутність податкового навантаження визначається взаємодією факторів фіскальної політики, структури податкової системи, якості адміністрування та галузевої специфіки. Рівень податкового навантаження не є

статичним показником, а змінюється під впливом законодавчих реформ, макроекономічних умов та динаміки розвитку підприємства.

Податкове навантаження тісно пов'язане з інституційною якістю податкової системи, оскільки саме ефективність державних інститутів визначає реальний рівень фіскального тиску. Навіть за умов помірних ставок податків підприємства можуть стикатися зі значними додатковими витратами через надмірні регуляторні процедури, невизначеність правозастосування, ризики вибіркового контролю або недостатню прозорість податкових органів. У ряді досліджень зазначається, що податкове навантаження фактично зростає у середовищі, де існує високий рівень адміністративних бар'єрів та низька стабільність податкової політики [6, с. 41].

У контексті розвитку української економіки важливо враховувати специфіку фіскального навантаження, пов'язану з впливом воєнного стану, зміною пріоритетів бюджетної політики та необхідністю мобілізації ресурсів на оборонні потреби. У таких умовах податкове середовище набуває додаткової мінливості, що ускладнює планування діяльності та формує підвищений рівень фіскальних ризиків для підприємств. Часті зміни нормативно-правової бази, тимчасові режими оподаткування, а також коригування ставок у відповідь на бюджетні потреби створюють ситуацію, за якої оцінювання податкового навантаження потребує використання адаптивних, динамічних підходів.

Важливою складовою податкового навантаження є так звані «приховані» або непрямі витрати, пов'язані із забезпеченням податкового комплаєнсу. До них належать витрати часу та персоналу на підготовку і подання звітності, забезпечення податкового обліку, консультації з фахівцями, участь у перевітках, ведення претензійної роботи тощо. У дослідженнях українських фінансових аналітиків підкреслюється, що сукупні витрати на адміністрування податків можуть становити від 5 % до 15 % загального податкового платежу, що значно збільшує фактичне податкове навантаження порівняно з формальними ставками [7, с. 164].

Ще одним аспектом є поведінкова реакція підприємств на зміну податкового середовища. Підвищення податкового навантаження часто супроводжується оптимізаційними діями, які можуть бути як легальними (податкове планування, використання податкових пільг, реструктуризація бізнес-процесів), так і нелегальними (мінімізація, використання схем, приховування доходів). Поведінковий аспект є важливою частиною економічної сутності податкового навантаження, оскільки він відображає взаємодію між рівнем державного контролю та можливостями підприємства до адаптації в умовах зміни податкової політики.

Таким чином, податкове навантаження є багатовимірною категорією, що поєднує фінансові, економічні, адміністративні та поведінкові характеристики. Воно характеризує не лише суму податкових зобов'язань, а й реальні умови взаємодії підприємств із податковою системою та здатність бізнесу адаптуватися до зовнішніх регуляторних факторів.

1.2. Класифікація податкового навантаження та підходи до його оцінювання

Податкове навантаження як економічна категорія має складну структуру та може характеризуватися за різними ознаками. Класифікація податкового навантаження дозволяє визначити його сутність у залежності від рівня аналізу, виду податкових зобов'язань, галузевої специфіки та характеру взаємодії підприємства з податковою системою. У науковій літературі виділяють кілька основних підходів до класифікації податкового навантаження, кожен із яких має власний аналітичний потенціал та сферу застосування [8, с. 37].

Однією з базових класифікацій є поділ податкового навантаження за рівнями економічної системи:

- макрорівень, який відображає співвідношення загального обсягу податкових надходжень та валового внутрішнього продукту країни;
- мезорівень, на якому податкове навантаження аналізується в розрізі галузей, регіонів або секторів економіки;
- мікрорівень, що характеризує податковий тиск на конкретне підприємство.

Такий підхід дає змогу оцінити як вплив оподаткування на економіку в цілому, так і специфіку фіскального навантаження у межах окремих видів діяльності.

Класифікація податкового навантаження також включає поділ за видами податків. У цьому контексті виділяють:

- навантаження від прямих податків, до яких належать податок на прибуток підприємств, податки на доходи, майнові податки;
- навантаження від непрямих податків, що включає ПДВ, акцизний податок та мита;
- сукупне податкове навантаження, яке поєднує всі податкові зобов'язання підприємства та відображає загальний рівень фіскального тиску.

Окрему увагу дослідники приділяють оцінюванню податкового навантаження за ознакою прямого чи непрямого впливу. Прямий вплив

характеризується безпосереднім вилученням частини фінансових ресурсів підприємства, тоді як непрямий проявляється через зміну економічної поведінки, трансакційних витрат та адміністративного навантаження. У цьому аспекті податковий тягар може суттєво відрізнятись залежно від рівня цифровізації податкових процедур та ефективності адміністрування [9, с. 21].

Поширеною є також класифікація податкового навантаження за часовою ознакою, яка передбачає поділ на:

- поточне податкове навантаження, що відображає фактичні податкові платежі у певному періоді;
- перспективне податкове навантаження, пов'язане зі змінами законодавства, умов адміністрування та очікуваними змінами у фінансових результатах діяльності підприємства.

Такий підхід дозволяє підприємству формувати довгострокову податкову стратегію, адаптуючи свої фінансові та виробничі рішення до майбутніх змін податкової політики.

У процесі дослідження податкового навантаження важливо враховувати класифікацію за економічними наслідками, які воно спричиняє для підприємства. У науковій літературі виділяють три основні типи впливу:

- Фінансовий вплив, який проявляється у зменшенні чистого прибутку, зниженні ліквідності та обмеженні інвестиційних можливостей підприємства. Високе податкове навантаження може збільшувати ризики неплатоспроможності, особливо у підприємств із низьким рівнем рентабельності [10, с. 54].
- Виробничий вплив, пов'язаний з необхідністю зміни структури витрат, технологічних процесів або системи закупівель. Наприклад, збільшення ставки ПДВ або акцизу може змінити економічну доцільність виробництва певної продукції.
- Стратегічний вплив, що проявляється у корекції довгострокових планів підприємства. Підвищення податкового тиску може стимулювати пошук нових ринків, модернізацію виробництва або навіть зміну організаційно-

правової форми. У міжнародній практиці саме стратегічний вплив є ключовим, оскільки податкове навантаження визначає конкурентоспроможність підприємств у глобальній економіці.

Важливе значення має класифікація податкового навантаження за характером суб'єкта оподаткування. У межах цього підходу виділяють:

- навантаження на юридичних осіб (корпоративне оподаткування);
- навантаження на фізичних осіб (доходи та податки на працю);
- навантаження на іноземні підприємства, які здійснюють діяльність через постійні представництва.

Таке розмежування важливе з огляду на те, що структури податкових зобов'язань у цих груп суттєво відрізняються. Наприклад, для українських підприємств істотну частку навантаження становлять податки на фонд оплати праці, тоді як у країнах ЄС домінують податки на додану вартість.

Окремо в економічній теорії виділяють класифікацію податкового навантаження за формою встановлення податків:

- фіксоване податкове навантаження, яке визначається через наперед встановлені ставки або фіксовані суми (наприклад, єдиний податок у групах 1–2);
- змінне податкове навантаження, що змінюється пропорційно фінансовим результатам діяльності підприємства;
- прогресивне навантаження, коли податковий тиск зростає зі збільшенням доходів або прибутку;
- регресивне, при якому фактичне податкове навантаження зменшується зі зростанням фінансових показників.

Саме регресивність оподаткування є однією з основних проблем української податкової системи, оскільки значний тягар припадає на малий бізнес та підприємства з високою часткою трудових витрат.

У рамках подальших теоретичних досліджень значну увагу приділено критеріям оцінювання податкового навантаження. Найуживанішими є такі критерії:

- фінансовий – визначає, наскільки податкове навантаження забезпечує надходження до бюджету;
- економічний – показує вплив податків на діяльність підприємства, його фінансові результати та рентабельність;
- соціальний – характеризує вплив податкової політики на рівень зайнятості, оплату праці та соціальну стабільність;
- інституційний – враховує адміністративні витрати та якість податкового регулювання.

Дослідники зазначають, що жоден критерій не може забезпечити комплексної оцінки, тому використовується їх поєднання. Саме з цього підходу сформувалася концепція інтегральної оцінки податкового навантаження, яка враховує як кількісні показники, так і якісні характеристики податкової системи [11, с. 73].

Важливою складовою класифікації є поділ податкового навантаження за ступенем впливу на економічну поведінку підприємства. У цьому разі виділяється:

- стимулююче навантаження, що сприяє певним видам діяльності (через пільги, податкові кредити, прискорену амортизацію);
- нейтральне, яке не створює значних викривлень у виробничих рішеннях;
- дестимулююче, що призводить до скорочення обсягів виробництва, тінізації операцій або зменшення інвестиційної активності.

Ця класифікаційна ознака набуває особливого значення у період економічної нестабільності, адже визначає, чи здатна податкова система підтримувати економічне зростання.

Узагальнюючи викладені підходи, можна зробити висновок, що класифікація податкового навантаження є необхідним інструментом для здійснення його подальшого аналізу. Вона дозволяє не лише структурувати сутність цього поняття, але й сформулювати методичну основу для вимірювання фінансового тиску на підприємства в умовах постійних змін податкової політики.

Важливою складовою теоретичного аналізу податкового навантаження є розгляд методів його кількісного вимірювання. Незважаючи на відсутність уніфікованої міжнародної методики, у наукових дослідженнях та практиці фінансового аналізу сформувалося кілька ключових груп методів, кожна з яких відображає різні аспекти фіскального впливу на діяльність підприємства.

Першою та найбільш поширеною групою є методи, засновані на оцінюванні частки податкових платежів у доходах або фінансових результатах підприємства. Ці методи дають змогу визначати інтенсивність вилучення доданої вартості або прибутку на користь держави. Найчастіше використовують коефіцієнт загального податкового навантаження, який дозволяє зіставляти підприємства між собою незалежно від масштабу їх діяльності. Водночас такі методи мають певні обмеження, оскільки не враховують галузеву специфіку та структуру витрат підприємства [12, с. 41].

Другу групу становлять методи, орієнтовані на аналіз податків як елементу витратної частини діяльності підприємства. Податкові платежі у цьому контексті розглядаються не лише як фіскальні вилучення, але і як фактор, що впливає на собівартість продукції, операційну ефективність і конкурентоспроможність. Такий підхід є важливим для підприємств з високою матеріаломісткістю або значною часткою заробітної плати у собівартості. Він дозволяє виявити податкові диспропорції між різними видами діяльності, але потребує детальної інформації про структуру витрат, що не завжди доступно у зовнішній звітності.

Третю групу формують методики, що базуються на оцінюванні ефективної податкової ставки (Effective Tax Rate, ETR). Цей підхід широко застосовується у міжнародній практиці, зокрема при аналізі транснаціональних корпорацій та у порівняльних дослідженнях податкових систем країн ОЕСР. Перевага цієї методики полягає в тому, що вона враховує фактичні податкові витрати з урахуванням усіх пільг, податкових коригувань та спеціальних режимів оподаткування. Водночас рівень ETR може суттєво варіювати залежно від структури доходів, застосовуваних облікових політик та інвестиційної активності підприємства [13].

Четверта група методів пов'язана з оцінюванням адміністративного навантаження, тобто витрат підприємства на забезпечення податкової відповідності. До таких витрат належать витрати часу на підготовку звітності, проведення внутрішнього контролю, супроводження перевірок, а також оплата консультаційних послуг або юридичного супроводу. У деяких країнах саме адміністративне навантаження становить суттєву частину загального податкового тиску. Світовий банк у своїх дослідженнях вказує, що для підприємств у країнах з низьким рівнем цифровізації адміністрування податків може бути більш обтяжливим, ніж фактичне оподаткування [14, с. 113].

П'ята група методів передбачає використання інтегральних показників, які поєднують кількісні та якісні характеристики податкової системи. Такі методики дозволяють встановити сумарний податковий тиск з урахуванням специфіки окремих галузей, різних видів податків та інституційних умов. У межах інтегральних підходів можуть застосовуватися вагові коефіцієнти, що відображають значущість окремих податкових елементів. Проте визначення таких ваг є дискусійним питанням, оскільки різні дослідники трактують значущість окремих податків по-різному.

Шостою групою є методи, побудовані на принципах міжнародного порівняльного аналізу. Ці методики дають змогу порівнювати податкові системи різних країн на основі комплексних індексів, таких як Paying Taxes або Tax Competitiveness Index. Їх перевага полягає у можливості враховувати як формальні податкові ставки, так і витрати на податкове адміністрування, стабільність законодавства, рівень цифровізації та ефективність контролюючих органів. Такі методи широко застосовуються міжнародними інвесторами при оцінюванні привабливості країн для ведення бізнесу [15, с. 102].

Сьома група охоплює методи, що враховують поведінкові особливості платників податків. У рамках поведінкової економіки податкове навантаження розглядається як результат взаємодії не лише кількісних факторів, але й психологічних та інституційних чинників, таких як рівень довіри до держави, ризик проведення перевірок, очікування змін у податковому законодавстві та

схильність до оптимізації податкових зобов'язань. Хоча такі підходи менш формалізовані, вони дозволяють пояснити різницю у фактичному податковому навантаженні між підприємствами зі схожими фінансовими показниками.

Значного поширення набули також методики, засновані на моделюванні податкових сценаріїв, що дозволяють прогнозувати зміни податкового навантаження залежно від зміни ставок податків, структури витрат чи системи податкових пільг. Сценарні моделі застосовуються у стратегічному плануванні, фінансовому аналізі та обґрунтуванні інвестиційних рішень. Вони є особливо цінними у країнах зі змінною податковою політикою, де стабільність фіскального середовища не може бути гарантована.

У підсумку слід зазначити, що різноманітність методів оцінювання податкового навантаження зумовлена складністю самого явища та його багатофакторною природою. У практиці аналізу підприємства зазвичай поєднують декілька підходів, що дозволяє отримати більш повну картину фіскального впливу. Найбільш оптимальним є комбінований підхід, який інтегрує елементи фінансових, виробничих, інституційних та поведінкових характеристик податкової системи.

Вибір підходу до оцінювання податкового навантаження значною мірою залежить від цілей аналізу та особливостей діяльності підприємства. Наприклад, для оцінювання загальної фіскальної стійкості бізнесу більш придатними є інтегральні показники, тоді як для аналізу ефективності окремих податкових рішень або оцінки впливу податкових змін на собівартість доцільніше застосовувати витратні або сценарні методи.

У сучасній науковій літературі особливу увагу приділяють комбінованим моделям, що поєднують кілька методичних підходів. Такі моделі дозволяють одночасно оцінити податковий тиск за основними напрямками: вплив на фінансовий результат, ступінь вилучення доданої вартості, рівень адміністративних витрат та чутливість до змін у податковому середовищі. Комбіновані методики забезпечують комплексність та адаптивність оцінювання,

що робить їх особливо актуальними в умовах нестабільності податкової політики.

Значного поширення набули підходи, які враховують мультифакторний характер податкового навантаження. У межах цього підходу аналіз здійснюється за низкою взаємопов'язаних індикаторів: обсягом податкових вилучень, структурою податкових платежів, впливом податкової політики на інвестиції, трудові ресурси, фінансову гнучкість та конкурентну позицію підприємства на ринку. Мультифакторні моделі дозволяють дослідити, які саме параметри податкової системи створюють найбільший фіскальний тиск та які з них можуть бути оптимізовані без порушення норм законодавства.

Важливим напрямом дослідження є оцінювання податкового навантаження у взаємозв'язку з ризиковістю діяльності підприємства. У цьому контексті податкове навантаження розглядається не лише як фактична сума податкових платежів, але й як фактор, що визначає імовірність виникнення штрафних санкцій, донарахувань або судових спорів. Високий рівень податкової складності, нечіткість тлумачень окремих норм або нестабільність правозастосовної практики суттєво підвищують ризики, пов'язані з виконанням податкових зобов'язань. Тому у процесі аналізу необхідно враховувати не лише поточний стан податкової системи, але й рівень її інституційної надійності.

Серед сучасних підходів варто окремо виділити методики, що враховують інституційні характеристики податкового середовища. Якість податкових інститутів, ефективність адміністрування, рівень цифровізації процедур, прозорість норм, стандартизованість обліку та передбачуваність фіскальної політики безпосередньо впливають на фактичний рівень податкового навантаження. У країнах, де податкові процедури максимально автоматизовані, підприємства витрачають менше ресурсів на податковий комплаєнс, що знижує загальний фіскальний тиск навіть за високих номінальних ставок.

Окрему увагу заслуговують підходи, що поєднують оцінювання податкового навантаження з аналізом економічної ефективності підприємства. Податкове навантаження у цьому контексті розглядається як фактор, що прямо

впливає на рентабельність, фондівіддачу, продуктивність праці та інвестиційні рішення. Зростання податкових вилучень може призводити до зменшення внутрішніх фінансових ресурсів підприємства та потребувати додаткових джерел фінансування. Натомість оптимальне податкове навантаження здатне збалансувати інтереси держави та бізнесу, створюючи сприятливе середовище для економічного розвитку.

У підсумку слід зазначити, що кожен із розглянутих підходів має власні переваги та обмеження. У практиці аналізу податкового навантаження доцільним є використання комбінованого підходу, що забезпечує всебічну оцінку фінансового тиску з урахуванням економічних, інституційних та поведінкових чинників. Такий підхід дозволяє підприємству не лише оцінити свій поточний податковий статус, але й сформулювати ефективну податкову стратегію, спрямовану на забезпечення фінансової стійкості та довгострокового розвитку.

1.3. Методичні засади аналізу та оцінювання податкового навантаження підприємства

Методичні засади аналізу податкового навантаження визначають комплекс принципів, показників та інструментів, що застосовуються для виявлення рівня фіскального тиску та оцінювання його впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства. Їх наявність забезпечує можливість системного, об'єктивного та зіставного аналізу податкових умов, у межах яких функціонує суб'єкт господарювання. В економічній літературі наголошується, що якість аналізу податкового навантаження залежить не лише від точності вихідних даних, але й від методичної послідовності та правильності вибору показників [16, с. 19].

У сучасній практиці аналіз податкового навантаження ґрунтується на кількох фундаментальних принципах, серед яких ключовими є достовірність, комплексність, системність та порівнюваність. Принцип достовірності передбачає використання офіційних, перевірених даних податкової та фінансової звітності, що дає змогу уникнути викривлення результатів аналізу. Принцип комплексності потребує врахування всіх видів податкових платежів підприємства, включно з прямими, непрямими, соціальними та ресурсними податками. Недотримання цього принципу часто призводить до недооцінки фактичного фіскального тиску та формування хибних управлінських рішень.

Принцип системності передбачає розгляд податкового навантаження у взаємозв'язку з іншими фінансовими параметрами діяльності підприємства — доходами, витратами, прибутковістю, обсягами інвестицій, структурою активів та організаційно-правовими особливостями. Такий підхід дозволяє оцінити не лише рівень податкового тиску, але й його вплив на стратегію розвитку підприємства. Принцип порівнюваності забезпечує можливість аналізу податкового навантаження у динаміці, між підприємствами однієї галузі та у міжнародному контексті. Він вимагає стандартизації вихідних даних, коректного вибору бази розрахунку та використання єдиного методологічного підходу протягом досліджуваних періодів.

Джерельна база для оцінювання податкового навантаження охоплює широкий спектр інформації:

- офіційні податкові декларації;
- фінансову звітність підприємства;
- статистичні дані;
- внутрішню управлінську інформацію;
- регуляторні документи контролюючих органів;
- галузеві аналітичні звіти.

Використання різних джерел дозволяє отримати більш повну характеристику податкового навантаження, проте потребує узгодження даних, приведення їх до єдиних форматів та часових інтервалів. Особливо актуально це у випадку підприємств, що застосовують різні податкові режими або поєднують загальну систему оподаткування зі спеціальними режимами.

Важливою складовою методики є визначення груп показників, які застосовуються для аналізу податкового навантаження. У науковій практиці такі показники умовно поділяють на:

- абсолютні, що відображають загальну суму податкових платежів;
- відносні, які дозволяють співвідносити податки з фінансовими результатами;
- структурні, що характеризують частку окремих видів податків у їх загальному обсязі;
- динамічні, які дозволяють простежити зміни податкового навантаження у часі;
- інтегральні, що дають комплексну оцінку фіскального тиску на підприємство.

Застосування кожної групи показників має власне аналітичне призначення. Абсолютні показники корисні для виявлення масштабу податкових вилучень, проте вони малопридатні для порівняння підприємств різного розміру. Відносні показники, навпаки, дозволяють зіставляти підприємства у межах однієї галузі або ринку, оскільки враховують специфіку доходів, витрат та структури капіталу.

Структурні показники допомагають визначити податкові компоненти, які створюють найбільший фіскальний тягар, що є підґрунтям для формування заходів з податкового планування та оптимізації.

Наступним важливим елементом методичних засад є аналіз структури податкового навантаження, який дає змогу визначити, які саме податки формують найбільший обсяг фіскального тиску. Структурний аналіз є ключовим для підприємств із різними типами операційної діяльності, оскільки співвідношення окремих податків суттєво відрізняється між галузями. Наприклад, у промисловості вагомими складниками податкового навантаження є податок на прибуток, ПДВ та екологічні податки; у сфері торгівлі домінує ПДВ; а у сільському господарстві важливу роль відіграє земельний податок та спеціальні режими оподаткування. Урахування галузевої специфіки дозволяє визначити реальні причини високого або низького податкового навантаження та обґрунтувати індивідуальні підходи до податкового планування.

Не менш значущою складовою є динамічний аналіз, який полягає у дослідженні змін рівня податкового навантаження у часовому вимірі. Такий аналіз дозволяє встановити тенденції, сезонні коливання та вплив зовнішніх чинників, зокрема змін у податковому законодавстві, макроекономічних умовах чи технологічних змінах у виробництві. Динамічний аналіз є необхідним для оцінювання стабільності податкового середовища, здатності підприємства адаптуватися до змін та визначення довгострокових наслідків податкової політики.

Для проведення динамічного аналізу застосовуються індексні методи, методи трендового моделювання та ковзних середніх. Індексні методи дозволяють визначити відносні зміни податкового навантаження у порівнянні з базисними періодами, тоді як трендові моделі використовуються для прогнозування майбутніх значень податкового навантаження. Використання таких моделей особливо корисне у країнах із нестабільною податковою системою, де підприємства мають обмежені можливості для довгострокового планування.

Значне місце у методичних засадах займають інтегральні підходи, які передбачають побудову складних моделей, що враховують широку сукупність податкових та фінансових показників. Інтегральний індекс податкового навантаження є одним із найпоширеніших інструментів цього типу. Він поєднує як абсолютні величини податкових платежів, так і відносні показники, що характеризують ефективність, структуру та динаміку податкового навантаження. Перевагою інтегральних моделей є їх здатність узагальнювати велику кількість інформації та надавати комплексну характеристику фіскального тиску. Водночас їх побудова потребує ретельного добору вагових коефіцієнтів, що залишається дискусійним питанням у науковому середовищі.

Важливим аспектом методики є виявлення податкових ризиків, які можуть істотно впливати на фінансову стійкість підприємства. Податкові ризики виникають унаслідок нечітких формулювань законодавства, можливих помилок у податковому обліку, змін підходів контролюючих органів та ймовірності накладення штрафних санкцій. У процесі оцінювання податкових ризиків визначають їх джерела, ступінь імовірності виникнення та потенційні фінансові наслідки. Це дає змогу формувати превентивні заходи та включати ризики до загальної оцінки податкового навантаження, виділяючи фактичне та потенційне (ризикове) податкове навантаження.

Також сучасні методичні підходи враховують адміністративне навантаження, тобто витрати часу, ресурсів та коштів, пов'язані з виконанням податкових обов'язків. Цей компонент особливо важливий для підприємств, які працюють у складному регуляторному середовищі або мають значний обсяг податкових операцій. Адміністративне навантаження зростає за умов фрагментації податкових процедур, низького рівня цифровізації, складності логіки податкових форм та великої кількості перевірок. У країнах з ефективною системою електронного адміністрування податків цей компонент зазвичай є нижчим, що зменшує фактичний податковий тиск.

Окремим напрямом методичних засад є оцінювання еластичності податкового навантаження, яке відображає чутливість фіскального тиску до змін

основних фінансово-економічних показників підприємства. Еластичність податкового навантаження визначає, як змінюватимуться податкові зобов'язання за умов зміни виручки, прибутку, собівартості або структури операційної діяльності. Висока еластичність свідчить про нестабільність податкового середовища для підприємства, оскільки податкові платежі реагують на найменші коливання фінансових результатів, що ускладнює планування та прогнозування. Низька еластичність, навпаки, забезпечує більш передбачувані умови оподаткування, що підвищує фінансову стійкість суб'єкта господарювання.

Значну увагу у сучасних дослідженнях приділено аналізу податкової концентрації — залежності підприємства від окремих видів податків. Висока концентрація означає, що домінуюча частина фіскального навантаження припадає на один або два ключові податки (наприклад, ПДВ чи податок на прибуток). Це створює ризик підвищеної вразливості підприємства до змін у законодавстві, оскільки навіть незначні коригування ставок або баз оподаткування можуть істотно вплинути на фінансовий результат. Аналіз податкової концентрації є обов'язковим етапом діагностики податкових ризиків, особливо в умовах динамічного податкового середовища.

Невід'ємною частиною методики є аналіз податкової ефективності, який дозволяє визначити співвідношення між сумою сплачених податків та економічними результатами діяльності. Такий підхід дає змогу оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує фінансові ресурси за наявного податкового навантаження. Податкова ефективність є важливим критерієм при прийнятті рішень щодо інвестицій, розширення виробництва або освоєння нових ринків. Вона також може використовуватися для порівняння підприємств у межах однієї галузі та для виявлення факторів, які обумовлюють надмірний або недостатній рівень податкового тиску.

В окремих випадках застосовуються методики, що поєднують аналіз податкового навантаження зі структурно-функціональною діагностикою підприємства. У межах такого підходу оцінюється взаємозв'язок податкових зобов'язань з організаційно-правовою формою, структурою виробництва, рівнем

технологічності, продуктивністю праці та інноваційною активністю. Це дозволяє визначити глибинні причини сформованого рівня податкового навантаження та оцінити потенціал його оптимізації.

Суттєву роль у методичних засадах відіграє порівняльний аналіз, який передбачає зіставлення податкового навантаження підприємства з:

- середньогалузевими орієнтирами;
- показниками конкурентів;
- міжнародними аналогами;
- нормативними та стратегічними орієнтирами державної податкової політики.

Порівняльний аналіз дає можливість визначити, чи перебуває підприємство в межах нормальної податкової поведінки, чи має структурні перекоси, які можуть бути наслідком неефективної податкової політики або недоліків внутрішнього адміністрування. Зокрема, бенчмаркінг широко застосовується у транснаціональних компаніях для аналізу трансфертного ціноутворення та дотримання принципу «витягнутої руки».

Важливим напрямом є моделювання податкових сценаріїв, що використовується для прогнозування майбутнього рівня податкового навантаження та оцінювання наслідків змін у податковій політиці. Сценарний аналіз дає змогу побудувати альтернативні моделі розвитку, зокрема за умов зміни ставок податків, обсягів діяльності, інвестиційної структури або законодавчих норм. Такий підхід є особливо актуальним для українських підприємств, які працюють у середовищі з високою частотою законодавчих змін.

Завершальним етапом методики є формування комплексного висновку, у межах якого узагальнюються результати аналізу, визначаються ключові фактори формування податкового навантаження, оцінюються ризики та розробляються рекомендації щодо підвищення податкової ефективності. Комплексний висновок повинен включати:

- рівень податкового навантаження;
- структуру податкових платежів;

- динамічні тенденції;
- виявлені ризики;
- фактори впливу;
- прогнозні оцінки;
- рекомендації щодо оптимізації.

Комплексність і системність цього висновку забезпечують основу для прийняття управлінських рішень та визначення фінансової стратегії підприємства.

Таким чином, методичні засади аналізу та оцінювання податкового навантаження підприємства є багаторівневою системою, що включає елементи фінансового, економічного, інституційного та поведінкового аналізу. Їх застосування забезпечує всебічну оцінку фіскального середовища, у якому функціонує підприємство, та є основою для формування ефективної податкової політики. Розуміння методичних аспектів дозволяє не лише провести якісну діагностику поточного стану податкового навантаження, а й оцінити перспективи розвитку підприємства в умовах змінної податкової політики держави.

Висновки до розділу 1

У результаті теоретичного дослідження податкового навантаження на підприємство встановлено, що ця категорія є багатовимірною та відображає комплексний вплив податкової системи на фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання. Податкове навантаження характеризує не лише суму податкових вилучень, але й умови податкового регулювання, інституційну якість адміністрування та економічні наслідки взаємодії підприємства з податковими інститутами. Підходи до його трактування у вітчизняній та зарубіжній науці суттєво різняться, що зумовлено багатофункціональною природою податків та різними методологічними акцентами дослідників.

Розгляд теоретичних підходів показав, що податкове навантаження може оцінюватися через фінансові результати підприємства, структуру витрат, ефективні ставки оподаткування, адміністративні витрати, поведінкові аспекти або інституційні характеристики податкового середовища. Кожен підхід дає

змогу розкрити окремі аспекти фіскального впливу та має свої переваги й обмеження. У сучасних умовах найпоширенішими є комбіновані та інтегральні методики, що дозволяють враховувати різні види податкових платежів, специфіку галузі, структурні параметри підприємства та якість адміністрування податків.

Методичні засади оцінювання податкового навантаження включають використання абсолютних, відносних, структурних, динамічних та інтегральних показників. Важливими елементами методики є також аналіз податкових ризиків, податкової еластичності, рівня адміністративного навантаження, податкової ефективності й податкової концентрації. Сучасні підходи до аналізу дедалі більше орієнтуються на комплексність, оскільки реальний рівень податкового навантаження визначається не лише податковими ставками, але й складністю процедур, частотою перевірок, ступенем цифровізації та стабільністю податкової політики.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що податкове навантаження є ключовим індикатором фінансової стійкості підприємства та його конкурентних можливостей. Системне та методично обґрунтоване оцінювання податкового навантаження створює основу для формування ефективної податкової стратегії, мінімізації податкових ризиків, підвищення економічної ефективності та прийняття стратегічних управлінських рішень. Теоретичні положення, викладені у розділі, формують методологічну базу для подальшого практичного аналізу податкового навантаження підприємства у межах наступних розділів магістерського дослідження.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика ПрАТ «Технолог»

Приватне акціонерне товариство «Технолог» є фармацевтичним підприємством, що здійснює виробництво лікарських засобів та входить до складу Групи фармацевтичних компаній «Лекхім» [18]. Підприємство є резидентом України та функціонує відповідно до вимог законодавства у сфері господарської діяльності й обігу лікарських засобів.

Організаційно-правова форма приватного акціонерного товариства визначає особливості управління підприємством, формування капіталу та фінансових результатів. Така форма дозволяє поєднувати централізоване управління з відносною гнучкістю ухвалення управлінських рішень, що є важливим для підприємств фармацевтичної галузі, які діють у складному регуляторному середовищі.

Основним видом економічної діяльності ПрАТ «Технолог» відповідно до Класифікації видів економічної діяльності є виробництво фармацевтичних препаратів і матеріалів (КВЕД 21.20) [19]. Фармацевтична діяльність належить до високорегульованих секторів економіки, оскільки пов'язана із забезпеченням суспільно значущих потреб у сфері охорони здоров'я. Це зумовлює підвищені вимоги до ліцензування, контролю якості продукції, дотримання стандартів виробництва та постійного державного нагляду.

Історія розвитку ПрАТ «Технолог» бере початок з 1991 року. Протягом наступних років підприємство пройшло етапи організаційної трансформації, розширення виробничих потужностей та поступового переходу до промислового фармацевтичного виробництва. Важливим етапом розвитку стало входження підприємства до складу Групи фармацевтичних компаній «Лекхім» у 2009 році [18]. Інтеграція до холдингової структури забезпечила централізацію окремих управлінських функцій, доступ до спільної логістичної та збутової інфраструктури, а також можливість залучення інвестиційних ресурсів.

Функціонування у складі фармацевтичного холдингу дозволяє підприємству зменшувати вплив ринкових ризиків, ефективніше розподіляти витрати та підвищувати стабільність фінансових результатів. Така модель організації бізнесу є особливо актуальною в умовах нестабільного макроекономічного середовища та зростання виробничих витрат.

Виробничу діяльність ПрАТ «Технолог» організовано на базі сучасних виробничих потужностей із дотриманням вимог належної виробничої практики (GMP), що підтверджується наявністю відповідної сертифікації [21]. Система управління якістю охоплює всі етапи технологічного процесу — від закупівлі сировини до випуску готової продукції. Дотримання стандартів GMP є безумовною вимогою для фармацевтичних виробників та створює передумови для стабільної присутності підприємства на внутрішньому ринку лікарських засобів.

Асортимент продукції ПрАТ «Технолог» включає лікарські засоби різних фармакологічних груп, зокрема препарати для лікування захворювань серцево-судинної, травної та респіраторної систем, а також вітамінно-мінеральні комплекси [20]. Широка номенклатура продукції дозволяє диверсифікувати джерела доходів та знижувати залежність від окремих сегментів фармацевтичного ринку.

Важливою особливістю діяльності підприємства є використання практики контрактного виробництва, що полягає у виготовленні лікарських засобів на замовлення інших фармацевтичних компаній. Це сприяє більш ефективному завантаженню виробничих потужностей і стабілізації грошових потоків.

Організаційна структура управління ПрАТ «Технолог» має ієрархічний характер та включає керівні органи, виробничі підрозділи, фінансово-економічну службу, підрозділи контролю якості та регуляторної відповідності. Така структура забезпечує координацію виробничих процесів, фінансового планування та податкового обліку.

Фармацевтичне виробництво є трудомістким та потребує залучення висококваліфікованого персоналу. Значна частка працівників ПрАТ «Технолог»

має профільну фармацевтичну, хімічну або інженерно-технічну освіту. Це зумовлює формування суттєвого фонду оплати праці, який займає вагоме місце у структурі витрат підприємства та безпосередньо впливає на податкове навантаження.

У 2022–2024 роках діяльність ПрАТ «Технолог» здійснювалася в умовах воєнного стану та загальної економічної нестабільності. Зростання цін на енергоносії, ускладнення логістичних ланцюгів та коливання валютного курсу впливали на рівень собівартості продукції й фінансові результати підприємства. Водночас фармацевтична галузь належить до критично важливих для забезпечення потреб населення, що зумовлює відносну стабільність попиту на лікарські засоби [22].

Функціонування ПрАТ «Технолог» на загальній системі оподаткування передбачає сплату податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість, а також податків і зборів, пов'язаних із використанням найманої праці. Зазначені платежі формують основу податкового навантаження підприємства, рівень якого безпосередньо залежить від фінансових результатів і обсягів господарської діяльності.

Отже, ПрАТ «Технолог» є стабільно функціонуючим фармацевтичним підприємством із розвиненою виробничою базою, інтегрованою системою управління та значним регуляторним і податковим навантаженням. Наведена організаційно-економічна характеристика є інформаційною основою для подальшого аналізу фінансово-господарських показників і податкового навантаження підприємства за 2022–2024 роки.

2.2. Аналіз фінансово-економічних показників діяльності ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки

Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства є необхідною передумовою для оцінювання рівня та динаміки податкового навантаження. Саме фінансові результати, структура активів і капіталу, а також показники рентабельності визначають базу оподаткування та формують обсяг податкових зобов'язань підприємства.

ПрАТ «Технолог» є підприємством фармацевтичної галузі, для якої характерні висока частка матеріальних витрат, значні витрати на оплату праці кваліфікованого персоналу, регульовані ціни та стабільний попит на продукцію. Це обумовлює специфічну структуру фінансових показників і, відповідно, податкового навантаження.

2.2.1. Аналіз динаміки доходів і фінансових результатів

Основні показники фінансових результатів діяльності ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Показник	Роки			Абсл. відхилення		Відн. відхилення	
	2022	2023	2024	2024/2022	2024/2023	2024/2022, %	2024/2023, %
Чиста виручка від реалізації	575 249	710 780	837 217	261 968	126 437	46%	18%
Собівартість реалізованої продукції	352 529	437 467	452 729	100 200	15 262	28%	3%
Валовий прибуток	222 720	273 313	384 488	161 768	111 175	73%	41%
Фінансовий результат до оподаткування	100 681	109 720	122 207	21 526	12 487	21%	11%
Чистий прибуток	82 523	89 908	99 107	16 584	9 199	20%	10%

Дані таблиці 2.1 свідчать про стійку позитивну динаміку фінансових результатів ПрАТ «Технолог» упродовж 2022–2024 років. За аналізований період чиста виручка від реалізації продукції зросла на 261 968 тис. грн, що відповідає приросту на 46 %. Порівняно з 2023 роком обсяг виручки у 2024 році збільшився на 126 437 тис. грн, або на 18 %. Така динаміка доходів свідчить про зростання обсягів реалізації продукції підприємства та зміцнення його ринкових позицій,

що є характерним для підприємств фармацевтичної галузі в умовах підвищеного попиту на лікарські засоби.

Собівартість реалізованої продукції за 2022–2024 роки зросла на 100 200 тис. грн, або на 28 %, при цьому темпи її зростання є нижчими, ніж темпи зростання чистої виручки. У 2024 році порівняно з 2023 роком собівартість збільшилася лише на 3 %, що свідчить про відносну стабілізацію виробничих витрат та ефективні заходи підприємства щодо контролю за витратами. Як наслідок, валовий прибуток зріс на 161 768 тис. грн, або на 73 % за весь аналізований період, а у 2024 році — на 41 % порівняно з попереднім роком. Це підтверджує підвищення ефективності основної діяльності та покращення маржинальності виробництва.

Позитивна динаміка простежується і за показниками прибутковості. Фінансовий результат до оподаткування за 2022–2024 роки збільшився на 21 526 тис. грн (21 %), а чистий прибуток — на 16 584 тис. грн, що відповідає приросту на 20 %. У 2024 році порівняно з 2023 роком чистий прибуток зріс на 10 %, що свідчить про зростання бази оподаткування та, відповідно, податкових зобов'язань підприємства. Водночас збереження позитивної динаміки чистого фінансового результату підтверджує здатність ПрАТ «Технолог» ефективно функціонувати в умовах зростання витрат і податкового навантаження.

Таким чином, результати аналізу дозволяють зробити висновок, що ПрАТ «Технолог» у 2022–2024 роках демонструє стабільне нарощування обсягів діяльності та прибутковості. Зростання фінансових результатів створює передумови для підвищення податкового навантаження, що зумовлює необхідність подальшого детального аналізу структури та рівня податкових платежів підприємства у наступних підрозділах роботи.

2.2.2. Аналіз структури активів і капіталу

Фармацевтичні підприємства, як правило, характеризуються високою часткою оборотних активів і значними вкладеннями в основні засоби виробничого призначення. Структуру активів ПрАТ «Технолог» наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура активів, капіталу та зобов'язань ПрАТ «Технолог» у 2022–2024 роках, %

Показник	Роки			Абсл. відхилення		Відн. відхилення	
	2022	2023	2024	2024 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022, %	2024 / 2023, %
Необоротні активи	243 311	322 554	371 835	128 524	49 281	53%	15%
Оборотні активи всього	476 935	474 922	734 422	257 487	259 500	54%	55%
у т.ч. грошові кошти	789	11 818	933	144	-10 885	18%	-92%
у т.ч. дебіторська заборгованість	187 494	227 944	499 846	312 352	271 902	167%	119%
у т.ч. запаси	287 858	230 877	232 101	-55 757	1 224	-19%	1%
у т.ч. інші оборотні активи	794	4 283	1 542	748	-2 741	94%	-64%
Власний капітал	617 481	707 389	813 861	196 380	106 472	32%	15%
Довгострокові зобов'язання	0	0	17971	17 971	17 971	100%	100%
Поточні зобов'язання	102 765	90 087	274 425	171 660	184 338	167%	205%

Упродовж досліджуваного періоду спостерігається суттєве зростання необоротних активів, вартість яких збільшилася з 243 311 тис. грн у 2022 році до 371 835 тис. грн у 2024 році. Абсолютний приріст за два роки становить 128 524 тис. грн, або 53 %, а порівняно з 2023 роком — 49 281 тис. грн (15 %). Така динаміка свідчить про активну інвестиційну діяльність підприємства, що проявляється у модернізації виробничих потужностей, оновленні обладнання та розширенні матеріально-технічної бази. Для фармацевтичного підприємства це є позитивним фактором, оскільки забезпечує відповідність стандартам GMP та підвищує довгострокову конкурентоспроможність.

Оборотні активи в цілому також демонструють зростання. Їх обсяг збільшився з 476 935 тис. грн у 2022 році до 734 422 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 257 487 тис. грн, або 54 %. Особливо значне зростання відбулося у 2024 році порівняно з 2023 роком — на 259 500 тис. грн (55 %), що свідчить про розширення операційної діяльності та зростання потреби підприємства в оборотному капіталі.

У структурі оборотних активів найбільш динамічно зросла дебіторська заборгованість. Її обсяг збільшився з 187 494 тис. грн у 2022 році до 499 846 тис. грн у 2024 році. Абсолютне зростання становить 312 352 тис. грн за два роки (167 %) та 271 902 тис. грн порівняно з 2023 роком (119 %). Така тенденція може свідчити про збільшення обсягів реалізації на умовах відстрочення платежу, розширення клієнтської бази або послаблення платіжної дисципліни контрагентів. З одного боку, це відображає зростання масштабів діяльності, з іншого — підвищує ризики ліквідності та потребує посилення контролю за розрахунками з покупцями.

Водночас обсяг запасів у 2024 році зменшився порівняно з 2022 роком на 55 757 тис. грн (–19 %), а порівняно з 2023 роком — незначно зріс на 1 224 тис. грн (1 %). Це свідчить про оптимізацію складських запасів, підвищення ефективності логістики та управління матеріальними ресурсами, що є позитивним чинником для зменшення витрат на зберігання та псування продукції.

Грошові кошти підприємства характеризуються нестабільною динамікою. Їх обсяг зріс з 789 тис. грн у 2022 році до 933 тис. грн у 2024 році, однак порівняно з 2023 роком відбулося суттєве скорочення — на 10 885 тис. грн, або на 92 %. Це може бути наслідком інтенсивного фінансування інвестиційних проєктів або зростання розрахунків із контрагентами, що знижує рівень миттєвої ліквідності підприємства.

Власний капітал ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки зріс з 617 481 тис. грн до 813 861 тис. грн. Абсолютний приріст становить 196 380 тис. грн, або 32 %, а порівняно з 2023 роком — 106 472 тис. грн (15 %). Така динаміка свідчить

про прибуткову діяльність підприємства та реінвестування значної частини чистого прибутку у розвиток.

Водночас у 2024 році у структурі пасивів з'являються довгострокові зобов'язання у сумі 17 971 тис. грн, які були відсутні у попередні роки. Це може свідчити про залучення довгострокового фінансування для реалізації інвестиційних програм або модернізації виробництва, що загалом є економічно доцільним кроком.

Найбільш суттєвих змін зазнали поточні зобов'язання. У 2024 році їх обсяг збільшився до 274 425 тис. грн, що на 171 660 тис. грн більше, ніж у 2022 році (167 %), і на 184 338 тис. грн більше порівняно з 2023 роком (205 %). Такий різкий приріст свідчить про активніше використання короткострокових джерел фінансування оборотної діяльності, що може бути пов'язано зі зростанням обсягів реалізації та дебіторської заборгованості, а також із відстрочкою розрахунків із постачальниками та бюджетом.

2.2.3. Аналіз показників ліквідності та фінансової стійкості

Для оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати поточні зобов'язання доцільно розглянути показники ліквідності (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники ліквідності ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки

Показник	Формула	Роки				Відхилення	
		2022	2023	2024	Норматив	2024/2022	2024/2023
Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	4.64	5.27	2.68	>1,5	-1.96	-2.60
Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Оборотні активи – Запаси) / Поточні зобов'язання	1.84	2.71	1.83	>1,0	-0.01	-0.88
Коефіцієнт автономії	Власний капітал / Валюта балансу	0.86	0.89	0.74	>0,5	-0.12	-0.15

Для оцінювання здатності ПрАТ «Технолог» своєчасно виконувати поточні зобов'язання було проаналізовано показники ліквідності та фінансової стійкості за 2022–2024 роки, наведені в таблиці 2.3. Отримані результати свідчать про загалом достатній рівень платоспроможності підприємства, водночас демонструють певні тенденції до зниження запасу фінансової стабільності у 2024 році.

Коефіцієнт поточної ліквідності у 2022–2023 роках мав надзвичайно високі значення — 4,64 та 5,27 відповідно, що значно перевищує нормативне значення (>1,5). Це свідчить про суттєве перевищення оборотних активів над поточними зобов'язаннями та наявність значного запасу платоспроможності. У 2024 році коефіцієнт поточної ліквідності знизився до рівня 2,68, що на 1,96 пункту менше порівняно з 2022 роком і на 2,60 пункту — порівняно з 2023 роком. Незважаючи на зниження, показник залишається в межах нормативу, що свідчить про збереження здатності підприємства виконувати короткострокові зобов'язання. Зменшення значення коефіцієнта пояснюється зростанням поточних зобов'язань у 2024 році, що корелює з активізацією господарської діяльності та розширенням обсягів операцій.

Коефіцієнт швидкої ліквідності у 2022 році становив 1,84, у 2023 році — 2,71, що перевищує нормативне значення ($>1,0$) та свідчить про високу платоспроможність навіть без врахування виробничих запасів. У 2024 році даний показник знизився до 1,83, що лише незначно менше порівняно з 2022 роком (на 0,01) та суттєвіше — порівняно з 2023 роком (на 0,88). Незважаючи на це, рівень швидкої ліквідності залишається достатнім і свідчить про здатність підприємства оперативно погашати поточні зобов'язання за рахунок найбільш ліквідних активів. Зниження показника у 2024 році може бути наслідком зростання дебіторської заборгованості та поточних зобов'язань, що потребує підвищеної уваги до управління оборотним капіталом.

Для оцінки фінансової стійкості підприємства було розглянуто коефіцієнт автономії, який у 2022 році становив 0,86, у 2023 році — 0,89, а у 2024 році знизився до 0,74. Зменшення значення показника на 0,12 пункту порівняно з 2022 роком та на 0,15 пункту порівняно з 2023 роком свідчить про певне зростання частки залученого капіталу в структурі джерел фінансування. Водночас коефіцієнт автономії у 2024 році суттєво перевищує мінімальне нормативне значення ($>0,5$), що характеризує ПрАТ «Технолог» як фінансово незалежне підприємство з високим рівнем власного капіталу та низьким рівнем фінансових ризиків.

Загалом аналіз показників ліквідності та фінансової стійкості свідчить, що ПрАТ «Технолог» у 2022–2024 роках зберігало достатній рівень платоспроможності та фінансової незалежності. Водночас тенденція до зниження коефіцієнтів ліквідності та автономії у 2024 році вказує на зростання навантаження на фінансові ресурси підприємства, що може бути пов'язано з активним розширенням діяльності та збільшенням обсягів зобов'язань. Виявлені зміни мають важливе значення для подальшого аналізу податкового навантаження, оскільки рівень ліквідності та фінансової стійкості безпосередньо впливає на здатність підприємства своєчасно виконувати податкові зобов'язання та формує загальний фінансовий ризик.

2.2.4. Аналіз рентабельності діяльності

Рентабельність є ключовим показником ефективності діяльності та основою формування податкового навантаження з податку на прибуток.

Таблиця 2.4

Показники рентабельності ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки, %

Показник	Роки			Відхилення	
	2022	2023	2024	2024/2022	2024/2023
Рентабельність продажів (чистий прибуток / дохід)	0.14	0.13	0.12	-0.03	-0.01
Рентабельність активів	1.25	1.12	1.32	0.07	0.20
Рентабельність власного капіталу	1.07	1.00	0.97	-0.10	-0.02

Рентабельність є одним з ключових узагальнюючих показників ефективності діяльності підприємства, оскільки відображає співвідношення отриманого фінансового результату та обсягу залучених ресурсів і безпосередньо впливає на формування податкового навантаження, насамперед з податку на прибуток. Аналіз показників рентабельності ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки, наведений у таблиці 2.4, дозволяє оцінити рівень ефективності використання активів та власного капіталу підприємства.

Рентабельність продажів упродовж досліджуваного періоду має тенденцію до поступового зниження: з 0,14 у 2022 році до 0,12 у 2024 році. Абсолютне відхилення між 2024 і 2022 роками становить –0,03, а порівняно з 2023 роком — –0,01. Така динаміка свідчить про зменшення частки чистого прибутку в кожній гривні доходу від реалізації, що може бути пов’язано зі зростанням виробничих та операційних витрат, зокрема витрат на сировину, енергоносії, оплату праці та логістику, характерних для фармацевтичної галузі в досліджуваний період. Водночас значення показника залишаються додатними, що свідчить про збереження прибутковості реалізації.

Рентабельність активів характеризує ефективність використання всього майнового комплексу підприємства. У 2022 році значення цього показника

становило 1,25, у 2023 році знизилось до 1,12, однак у 2024 році зросло до 1,32. Порівняно з 2022 роком приріст становить 0,07, а порівняно з 2023 роком — 0,20. Зростання рентабельності активів у 2024 році свідчить про підвищення ефективності управління активами підприємства та їх продуктивнішого використання, незважаючи на збільшення їх загального обсягу. Це є позитивною тенденцією, яка вказує на здатність підприємства генерувати більший фінансовий результат з кожної гривні активів.

Рентабельність власного капіталу у досліджуваному періоді має помірну тенденцію до зниження: з 1,07 у 2022 році до 0,97 у 2024 році. Відхилення між 2024 і 2022 роками становить $-0,10$, а між 2024 і 2023 роками — $-0,02$. Зменшення показника може бути наслідком збільшення обсягу власного капіталу підприємства більш швидкими темпами порівняно зі зростанням чистого прибутку. З одного боку, це свідчить про фінансову стійкість і низьку залежність від залученого капіталу, з іншого — про деяке зниження віддачі власних ресурсів, що потребує підвищення ефективності їх використання.

Загалом аналіз показників рентабельності діяльності ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки свідчить про збереження стабільної прибутковості підприємства в умовах зростаючого витратного тиску та складного макроекономічного середовища. Незважаючи на певне зниження рентабельності продажів і власного капіталу, позитивна динаміка рентабельності активів у 2024 році свідчить про ефективну структуру активів і результативне управління ресурсами. Отримані результати є важливими для подальшого аналізу податкового навантаження, оскільки саме показники прибутковості формують базу оподаткування та визначають можливості підприємства щодо своєчасного виконання податкових зобов'язань

2.3. Оцінка впливу податкового навантаження на фінансову діяльність ПрАТ «Технолог»

ПрАТ «Технолог» здійснює господарську діяльність на загальній системі оподаткування, що зумовлює сплату основних загальнодержавних податків, зокрема податку на прибуток підприємств за встановленою ставкою 18 % та

податку на додану вартість за ставкою 20 %. Зазначені податки формують основну частину податкових зобов’язань підприємства та чинять безпосередній вплив на його фінансові результати.

На основі фінансової та податкової звітності ПрАТ «Технолог» доцільно здійснити податковий аналіз діяльності підприємства за 2022–2024 роки. З метою комплексної оцінки динаміки податкового навантаження першочергово буде проведено горизонтальний та вертикальний аналіз сплачених податків за досліджуваний період. Такий підхід дозволить визначити абсолютні та відносні відхилення сум податкових платежів, оцінити їх питому вагу у загальному обсязі податкових зобов’язань, а також виявити основні тенденції та структурні зміни податкового навантаження підприємства у динаміці.

Таблиця 2.5

Горизонтальний аналіз сплачених податків ПрАТ «Технолог» за 2022-2024 рр.,
тис. грн.

Податок	Роки				Абсл. відхилення		Відн. відхилення
	2022	2023	2024	2024/2022	2024/2023	2024/2022, %	2024/2023, %
Податок на прибуток	18 158	19 812	23 393	5 235	3 581	29%	18%
ПДВ	45 905	61 786	67 438	21 533	5 652	47%	9%
Єдиний соціальний внесок	20 316	21 544	29 004	8 688	7 460	43%	35%
ПДФО	17 666	18 959	25 438	7 772	6 479	44%	34%
Військовий збір	1 472	1 580	2 840	1 368	1 260	93%	80%

Джерело: розроблено автором на основі Додаток Ж

Горизонтальний аналіз сплачених податків ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки свідчить про стійку тенденцію до зростання податкового навантаження підприємства в абсолютному вираженні за всіма основними

видами податкових платежів. Така динаміка є наслідком розширення обсягів господарської діяльності, зростання доходів підприємства, підвищення фонду оплати праці, а також загального збільшення масштабів фінансово-економічної активності.

Найбільш суттєве зростання у абсолютному вимірі протягом досліджуваного періоду характеризує податок на додану вартість. Його сума зросла з 45 905 тис. грн у 2022 році до 67 438 тис. грн у 2024 році, що відповідає абсолютному приросту у 21 533 тис. грн або 47 %. Це свідчить про зростання обсягів оподатковуваних операцій з постачання продукції та підтверджує збільшення виручки від реалізації, що узгоджується з результатами фінансового аналізу діяльності підприємства.

Податок на прибуток підприємств також демонструє стабільну позитивну динаміку. У 2024 році його сума становила 23 393 тис. грн, що на 5 235 тис. грн, або на 29 %, більше ніж у 2022 році. Порівняно з 2023 роком приріст склав 3 581 тис. грн, або 18 %. Це вказує на зростання фінансового результату до оподаткування та підвищення ефективності діяльності підприємства, що має безпосередній вплив на формування податкового навантаження з податку на прибуток.

Суттєве зростання спостерігається також за єдиним соціальним внеском. У 2024 році сума ЄСВ досягла 29 004 тис. грн, що на 8 688 тис. грн (43 %) більше порівняно з 2022 роком. Порівняно з 2023 роком приріст становив 7 460 тис. грн, або 35 %. Така тенденція зумовлена збільшенням чисельності персоналу підприємства, зростанням середнього рівня заробітної плати та відповідним розширенням бази нарахування соціальних внесків.

Аналіз податку на доходи фізичних осіб показує подібну динаміку. За період 2022–2024 років сума сплаченого ПДФО зросла з 17 666 тис. грн до 25 438 тис. грн, що відповідає абсолютному приросту у 7 772 тис. грн або 44 %. Такий результат є логічним наслідком зростання фонду оплати праці, що водночас свідчить про соціальну відповідальність підприємства та його стабільне функціонування в умовах підвищеного фіскального навантаження.

Найвищі відносні темпи приросту протягом досліджуваного періоду характерні для військового збору. У 2024 році його обсяг становив 2 840 тис. грн, що на 93 % більше порівняно з 2022 роком та на 80 % більше порівняно з 2023 роком. Зазначене обумовлено як зростанням заробітної плати, так і загальною макроекономічною ситуацією та посиленням ролі фіскальних інструментів в умовах воєнного стану.

Таким чином, горизонтальний аналіз сплачених податків ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки підтверджує тенденцію зростання податкового навантаження підприємства, зумовлену передусім збільшенням масштабів господарської діяльності, фінансових результатів та фонду оплати праці. Водночас зростання податкових платежів не має ознак критичного фіскального тиску, оскільки відбувається паралельно зі зростанням фінансових показників, що дозволяє підприємству своєчасно виконувати податкові зобов’язання та підтримувати фінансову стійкість.

Таблиця 2.6

Вертикальний аналіз сплачених податків ПрАТ «Технолог» за 2022-2024 рр., %

Податок	Роки			Відн. відхилення	
	2022	2023	2024	2024/2022, %	2024/2023, %
Податок на прибуток	17.54	16.02	15.79	-10%	-1%
ПДВ	44.35	49.96	45.53	3%	-9%
Єдиний соціальний внесок	19.63	17.42	19.58	0%	12%
ПДФО	17.07	15.33	17.17	1%	12%
Військовий збір	1.42	1.28	1.92	35%	50%

Джерело: розроблено автором на основі Додаток Б

Вертикальний аналіз структури податкових платежів ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки дозволяє оцінити зміну питомої ваги окремих податків у

загальній сумі податкових зобов'язань та визначити ключові складові податкового навантаження підприємства.

Протягом досліджуваного періоду найбільшу частку у структурі податкових платежів стабільно займає податок на додану вартість. У 2022 році його питома вага становила 44,35 %, у 2023 році зросла до 49,96 %, після чого у 2024 році дещо знизилася до 45,53 %. Загалом за період 2022–2024 років частка ПДВ зросла на 3 відсоткові пункти порівняно з 2022 роком, що вказує на збереження домінуючої ролі цього податку у формуванні податкового навантаження підприємства. Висока частка ПДВ свідчить про орієнтацію підприємства на активну операційну діяльність та значні обсяги реалізації продукції.

Частка податку на прибуток підприємств у структурі податкових платежів демонструє тенденцію до поступового скорочення. У 2022 році вона становила 17,54 %, у 2023 році зменшилася до 16,02 %, а у 2024 році — до 15,79 %. Загальне зниження питомої ваги податку на прибуток за аналізований період склало 10 %. Така динаміка може бути пояснена випереджаючим зростанням інших податкових платежів, зокрема ПДВ та внесків, пов'язаних із оплатою праці, а також зміною структури фінансового результату підприємства.

Єдиний соціальний внесок посідає значне місце у структурі податкового навантаження підприємства. Його частка у 2022 році становила 19,63 %, зменшилася до 17,42 % у 2023 році, проте у 2024 році знову зросла до 19,58 %. Зростання питомої ваги ЄСВ у 2024 році на 12 % порівняно з 2023 роком свідчить про збільшення фонду оплати праці та можливе зростання середньої заробітної плати персоналу, що підтверджує соціальну спрямованість діяльності підприємства та активізацію трудових ресурсів.

Податок на доходи фізичних осіб також характеризується відносною стабільністю у структурі податкових платежів. Його частка у 2022 році становила 17,07 %, у 2023 році знизилася до 15,33 %, а у 2024 році зросла до 17,17 %. Коливання питомої ваги ПДФО відображають зміну чисельності

персоналу та рівня заробітної плати у відповідні роки, а зростання показника у 2024 році підтверджує тенденцію до підвищення доходів працівників.

Найменшу, проте зростаючу частку у структурі податкового навантаження займає військовий збір. У 2022 році його питома вага складала 1,42 %, у 2023 році — 1,28 %, а у 2024 році зросла до 1,92 %. Загальне зростання питомої ваги військового збору за період 2022–2024 років становило 35 %, а порівняно з 2023 роком — 50 %. Це свідчить про посилення фіскального навантаження на фонд оплати праці в умовах воєнного стану та загального зростання заробітних плат.

Узагальнюючи результати вертикального аналізу, можна зробити висновок, що структура податкових платежів ПрАТ «Технолог» є типовою для підприємств із високою операційною активністю та значною часткою обліку праці. Домінування податку на додану вартість у структурі податкових платежів свідчить про значну залежність податкового навантаження від обсягів реалізації, тоді як зростаюча частка податків, пов'язаних із оплатою праці, вказує на соціальну орієнтованість підприємства та поступове підвищення вартості трудових ресурсів.

Для розрахунку податкового навантаження також використаємо дані із звіту про фінансовий результат ПрАТ «Технолог». Результати представимо у вигляді таблиці.

Таблиця 2.7

Вихідна інформація для оцінки податкового навантаження ТОВ
«БЕЙКЕР ТІЛЛІ УКРАЇНА» за 2021-2023 рр., тис. грн.

Вихідна інформація			
Податок	Роки		
	2022	2023	2024
Непрямі податки і збори, у т.ч.	45 905	61 786	67 438
ПДВ	45 905	61 786	67 438
Прямі податки і збори, у т.ч	57 612	61 895	80 675

Продовження табл. 2.7

Вихідна інформація			
Податок	Роки		
	2022	2023	2024
Податок на прибуток	18 158	19 812	23 393
Єдиний соціальний внесок	20 316	21 544	29 004
ПДФО	17 666	18 959	25 438
Військовий збір	1 472	1 580	2 840
Загальна сума доходів	576 671	711 791	838 689
Фінансовий результат до оподаткування	100 681	109 720	122 207
Фонд оплати праці	97 716	105 292	142 280
Підсумок балансу активів	720 246	797 476	1 106 257

Джерело: розроблено автором на основі Додаток Д

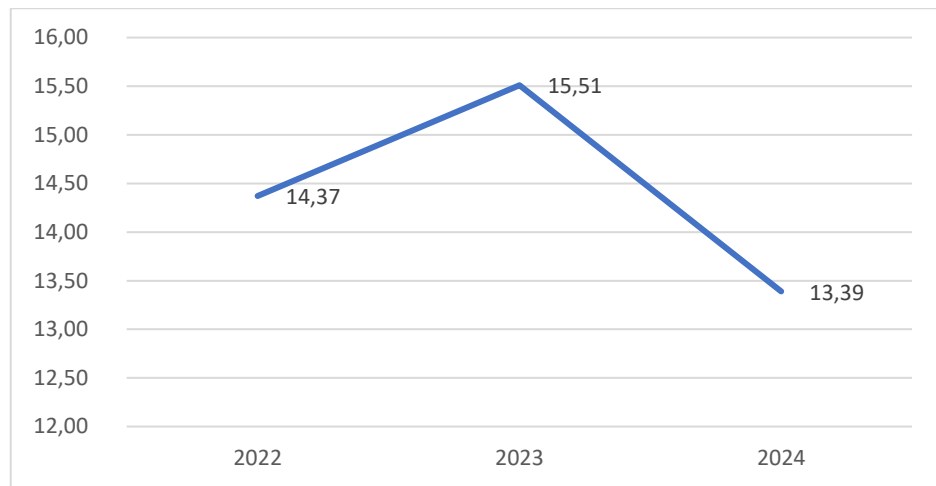
Далі розрахуємо ефективну ставку податку на прибуток за формулою [24]:

$$\text{Ефективна ставка податку} = \frac{\text{податок на прибуток}}{\text{фінансовий результат до оподаткування}} \times 100\% \quad (2.1)$$

Таким чином, у 2022 році значення дорівнює 18,04; у 2023 – 18,06; у 2024 – 19,14. Тобто ми розраховували ефективну ставку для аналізу фактичного податкового навантаження на компанію, порівняно з номінальною ставкою, встановленою законодавством.

Для розуміння того, на скільки активно підприємство використовує активи для створення чистого прибутку після сплати податків, ми розрахуємо податковіддачу активів за формулою [25]:

$$\text{Податковіддача активів} = \frac{\text{загальний обсяг податків і зборів}}{\text{середньорічна вартість активів}} \times 100\%. \quad (2.2)$$

Джерело: розроблено автором на основі Додаток А

Рис. 2.1 – Податковіддача активів ПрАТ «Технолог» за 2022-2024 рр.

Податковіддача активів характеризує ефективність використання активів підприємства з позиції формування податкових надходжень до бюджету. Даний показник відображає, який обсяг податків і зборів сплачується підприємством у розрахунку на одну гривню середньорічної вартості активів, та дає змогу оцінити фіскальну інтенсивність діяльності суб'єкта господарювання.

Аналіз динаміки податковіддачі активів ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки свідчить про хвилеподібний характер зміни показника. У 2022 році його значення становило 14,37 %, що свідчить про помірний рівень податкового навантаження щодо обсягу задіяних активів. У 2023 році показник зріс до 15,51 %, тобто на 1,14 відсоткових пункти порівняно з попереднім роком. Це зростання обумовлене випереджаючим темпом збільшення суми сплачених податків порівняно з приростом вартості активів підприємства.

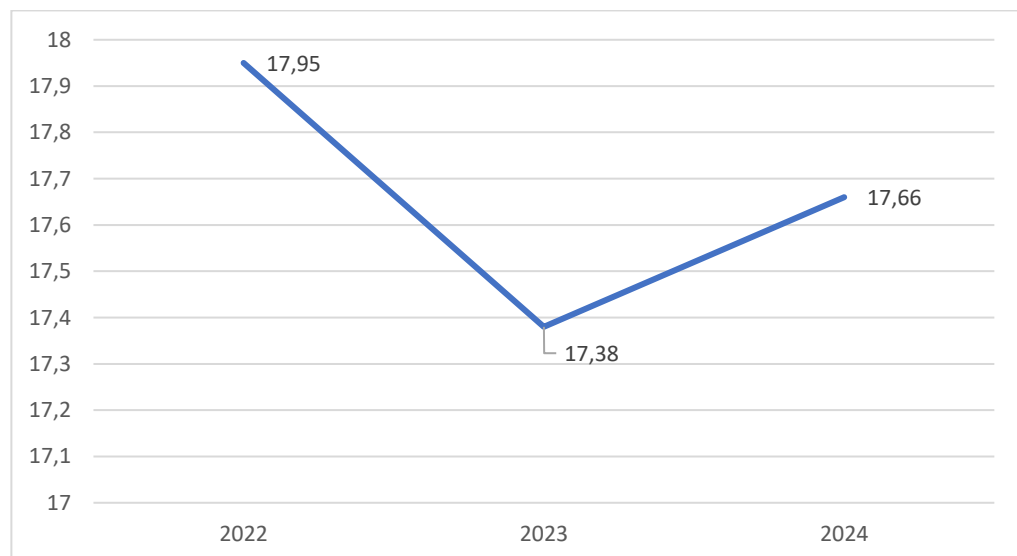
У 2024 році податковіддача активів знизилася до рівня 13,39 %, що на 2,12 відсоткових пункти менше, ніж у 2023 році, та на 0,98 відсоткових пункти нижче рівня 2022 року. Зниження даного показника може бути пов'язане з істотним зростанням активів підприємства, зокрема необоротних активів та власного капіталу, при відносно повільнішому збільшенні суми податкових зобов'язань. Така тенденція свідчить про зниження фіскального навантаження на одиницю активів та підвищення ефективності їх використання з точки зору податкової оптимальності.

Узагальнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що у 2023 році діяльність ПрАТ «Технолог» характеризувалась підвищеною податковою інтенсивністю використання активів, що відображало зростання фіскального тиску. Водночас у 2024 році підприємству вдалося знизити податковіддачу активів, що є позитивною тенденцією та свідчить про більш ефективний розподіл фінансових ресурсів, зростання капіталізації та потенціалу для подальшого розвитку без пропорційного збільшення податкового навантаження.

У цілому зміна податковіддачі активів підтверджує, що податкове навантаження ПрАТ «Технолог» не має сталого зростаючого характеру, а залежить від динаміки активів і структури податкових платежів. Зменшення показника у 2024 році створює передумови для підвищення фінансової стійкості підприємства та збільшення можливостей реінвестування власних ресурсів у розвиток виробничої діяльності.

Для повноти аналізу ми також розрахуємо загальне податкове навантаження з урахування оподаткування праці як платника ЄСВ та податкового агента з ПДФО та військового збору за формулою [26]:

$$\text{Загальне податкове навантаження} = \frac{\text{загальний обсяг податків і зборів}}{\text{загальний дохід}} \times 100\% \quad (2.3)$$

Джерело: розроблено автором на основі Додаток А

Рис. 2.2 – Загальне податкове навантаження ПрАТ «Технолог» за 2022-2024 рр.

Аналіз динаміки загального податкового навантаження ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки свідчить про відносну стабільність показника при наявності незначних коливань протягом досліджуваного періоду. У 2022 році рівень загального податкового навантаження становив 17,95 %, що характеризує досить високий рівень фіскального вилучення доходів підприємства. У 2023 році показник знизився до 17,38 %, тобто на 0,57 відсоткового пункту порівняно з 2022 роком, що може бути пов'язано з більш динамічним зростанням доходів у порівнянні з темпами збільшення податкових платежів.

У 2024 році спостерігається зворотна тенденція до зростання загального податкового навантаження до рівня 17,66 %, що на 0,28 відсоткового пункту перевищує показник попереднього року. Таке зростання може бути зумовлене підвищенням навантаження на фонд оплати праці, зокрема зростанням сум єдиного соціального внеску, податку на доходи фізичних осіб та військового збору, що відповідає загальнодержавним тенденціям у період воєнного стану та збільшення соціальних зобов'язань держави.

Загалом значення загального податкового навантаження протягом 2022–2024 років коливалося в межах від 17,38 % до 17,95 %, що свідчить про відсутність різких фіскальних шоків для підприємства. Такий рівень податкового навантаження можна охарактеризувати як помірний, оскільки він не перевищує критичних значень, здатних суттєво обмежувати фінансову стійкість або інвестиційні можливості підприємства.

Порівняння динаміки загального податкового навантаження з результатами аналізу ефективної ставки податку на прибуток та податковіддачі активів дозволяє зробити висновок, що фіскальний тиск на ПрАТ «Технолог» є збалансованим і перебуває під контролем. Зниження податкового навантаження у 2023 році та його помірне зростання у 2024 році свідчать про адаптивність підприємства до змін у податковому середовищі та достатню гнучкість фінансового управління.

У наступних таблицях ми проаналізуємо податкове навантаження на фонд оплати праці, пряме та непряме податкове навантаження.

Таблиця 2.8

Податкове навантаження на фонд оплати праці ПрАТ «Технолог» за
2022-2024 рр., %

Формула для розрахунку	Роки		
	2022	2023	2024
$\frac{\text{ЄСВ}+\text{ПДФО}+\text{ВЗ}}{\text{фонд оплати праці}} \times 100\%$	40.38	39.97	40.26

Джерело: розроблено автором на основі Додаток А

Згідно з розрахунками, наведеними у таблиці 2.8, податкове навантаження на фонд оплати праці ПрАТ «Технолог» у 2022 році становило 40,38 %. У 2023 році зазначений показник дещо знизився до 39,97 %, що на 0,41 відсоткового пункту менше порівняно з попереднім роком. Така динаміка може свідчити про оптимізацію структури виплат персоналу або про випереджаюче зростання фонду оплати праці відносно темпів збільшення податкових нарахунків.

У 2024 році податкове навантаження на фонд оплати праці зросло до рівня 40,26 %, що на 0,29 відсоткового пункту перевищує показник 2023 року, проте залишається практично на рівні 2022 року. Це зростання може бути зумовлене підвищенням середньої заробітної плати, зростанням сум податку на доходи фізичних осіб та військового збору, а також загальнодержавною тенденцією до посилення фіскального тиску на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану.

Загалом податкове навантаження на фонд оплати праці протягом 2022–2024 років перебувало у вузькому діапазоні від 39,97 % до 40,38 %, що свідчить про його відносну стабільність. Такий рівень є доволі високим і підтверджує, що використання трудових ресурсів залишається одним із найбільш фіскально обтяжених аспектів діяльності підприємства.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зазначити, що податкове навантаження на фонд оплати праці ПрАТ «Технолог» має системний характер і суттєво впливає на загальний рівень податкового тиску. Висока частка податків і зборів, пов'язаних з оплатою праці, обмежує можливості підприємства щодо

подальшого підвищення заробітної плати та вимагає впровадження зваженої кадрової та фінансової політики.

Таблиця 2.9

Пряме та непряме податкове навантаження ПрАТ «Технолог» за 2022-2024 рр.,
%

Тип податкового навантаження	Формула для розрахунку	Роки		
		2022	2023	2024
Пряме податкове навантаження з урахуванням оподаткування	$\frac{\text{прямі податки і збори}}{\text{загальний дохід}} \times 100\%$	9.99	8.7	9.62
Непряме податкове навантаження	$\frac{\text{непрямі податки і збори}}{\text{загальний дохід}} \times 100\%$	7.96	8.68	8.04

Джерело: розроблено автором на основі Додаток А

За даними таблиці 2.9 встановлено, що у 2022 році рівень прямого податкового навантаження на ПрАТ «Технолог» становив 9,9 %, тоді як непряме податкове навантаження – 7,96 %. У структурі податкового тиску домінувало саме пряме оподаткування, що свідчить про значну роль податку на прибуток та податків, пов'язаних з оплатою праці, у формуванні фіскальних вилучень.

У 2023 році відбулося зниження рівня прямого податкового навантаження до 8,7 %, тобто на 1,2 відсоткових пункти порівняно з 2022 роком. Водночас рівень непрямого податкового навантаження зріс до 8,68 %. Така протилежна динаміка свідчить про зміну структури податкових платежів у напрямі посилення ролі непрямих податків, насамперед податку на додану вартість, що безпосередньо пов'язано зі зростанням обсягів реалізації продукції підприємства.

У 2024 році пряме податкове навантаження знову зросло до рівня 9,62 %, що на 0,92 відсоткового пункту перевищує показник 2023 року. Непряме податкове навантаження при цьому знизилося до 8,04 %. Зазначена тенденція може бути пояснена зростанням сум податку на прибуток і податків, пов'язаних

з фондом оплати праці, на фоні більш помірного приросту непрямих податкових платежів.

Загалом за 2022–2024 роки співвідношення між прямим і непрямим податковим навантаженням залишається відносно збалансованим. Прямі податки і збори формують дещо більшу частку податкового навантаження, ніж непрямі, що є характерним для підприємств з високою рентабельністю та значною часткою витрат на оплату праці. Водночас збереження високої питомої ваги непрямих податків свідчить про значний вплив податку на додану вартість на фінансові результати діяльності підприємства.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було здійснено комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності та податкового навантаження ПрАТ «Технолог» за 2022–2024 роки. Дослідження показало, що підприємство є стабільно функціонуючим суб'єктом фармацевтичної галузі з розвиненою виробничою базою, інтегрованим у структуру Групи фармацевтичних компаній «Лекхім». Це забезпечує йому доступ до інвестиційних ресурсів, розгалуженої збутової мережі та дає змогу зберігати стійкі позиції на ринку в умовах воєнного стану та загальної економічної нестабільності.

Фінансово-економічні показники ПрАТ «Технолог» у 2022–2024 роках свідчать про зростання масштабів діяльності. Чиста виручка від реалізації, валовий та чистий прибуток мають чітко виражену висхідну тенденцію, що підтверджує розширення обсягів продажу та підвищення ефективності основної діяльності. При цьому темпи зростання виручки випереджають темпи зростання собівартості, що позитивно впливає на маржинальність виробництва і формує основу для збільшення податкових зобов'язань із податку на прибуток.

Структура активів і джерел їх формування характеризується поєднанням активної інвестиційної діяльності та розширення оборотного капіталу. Зростання необоротних активів пов'язане з модернізацією та оновленням виробничих потужностей відповідно до вимог GMP, тоді як збільшення оборотних активів

зумовлене розширенням операційної діяльності та приростом дебіторської заборгованості. Власний капітал зростає, що свідчить про реінвестування прибутку і високий рівень фінансової незалежності, однак суттєве збільшення поточних зобов'язань та поява довгострокової заборгованості вказують на активніше залучення позикових ресурсів для фінансування розвитку.

Показники ліквідності підприємства упродовж досліджуваного періоду залишалися вищими за нормативні значення, що свідчить про загалом достатню платоспроможність. Водночас у 2024 році спостерігається скорочення запасу ліквідності та зниження коефіцієнта автономії, що пов'язано з ростом зобов'язань і потребує посилення контролю за структурою джерел фінансування. Рентабельність продажів і власного капіталу має тенденцію до незначного зниження, однак рентабельність активів у 2024 році зростає, що свідчить про ефективніше використання майнового комплексу за умов збільшення його вартості.

Горизонтальний аналіз сплачених податків показав стійке зростання податкового навантаження за всіма основними видами податків і зборів. Найбільший абсолютний приріст продемонстрували податок на додану вартість та платежі, пов'язані з оплатою праці (ЄСВ, ПДФО і військовий збір), що зумовлено збільшенням обсягів реалізації та фонду оплати праці. Вертикальний аналіз структури податкових платежів засвідчив домінуючу роль ПДВ, стабільну частку податку на прибуток і вагоме місце платежів, пов'язаних із використанням найманої праці, частка яких у 2024 році зростає.

Розрахунок ефективної ставки податку на прибуток показав її наближення до номінальної ставки, встановленої податковим законодавством, із тенденцією до помірного зростання у 2024 році. Податковіддача активів у 2023 році зросла, а у 2024 році знизилася, що свідчить про зменшення фіскального навантаження на одиницю активів унаслідок прискореного зростання їх вартості. Загальне податкове навантаження протягом 2022–2024 років залишалося відносно

стабільним (у межах близько 18 %), без різких фіскальних шоків, що дозволяє віднести його до помірнього рівня.

Податкове навантаження на фонд оплати праці є стабільно високим і протягом трьох років коливалося навколо 40 %, що підтверджує значну фіскальну вагу оподаткування доходів працівників для підприємства. Аналіз прямого та непрямого податкового навантаження засвідчив відносно збалансовану структуру податкового тиску, де дещо переважають прямі податки, хоча частка непрямих платежів, насамперед ПДВ, також залишається істотною.

У цілому результати розділу дають підстави стверджувати, що ПрАТ «Технолог» демонструє стійку фінансову позицію та здатність своєчасно виконувати податкові зобов'язання за умов зростання масштабів діяльності. Водночас посилення податкового навантаження на фонд оплати праці, зростання зобов'язань і певне зниження окремих показників рентабельності обумовлюють необхідність удосконалення податкового менеджменту та пошуку резервів для оптимізації податкового навантаження, що стане предметом подальших досліджень у третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАТ «ТЕХНОЛОГ»

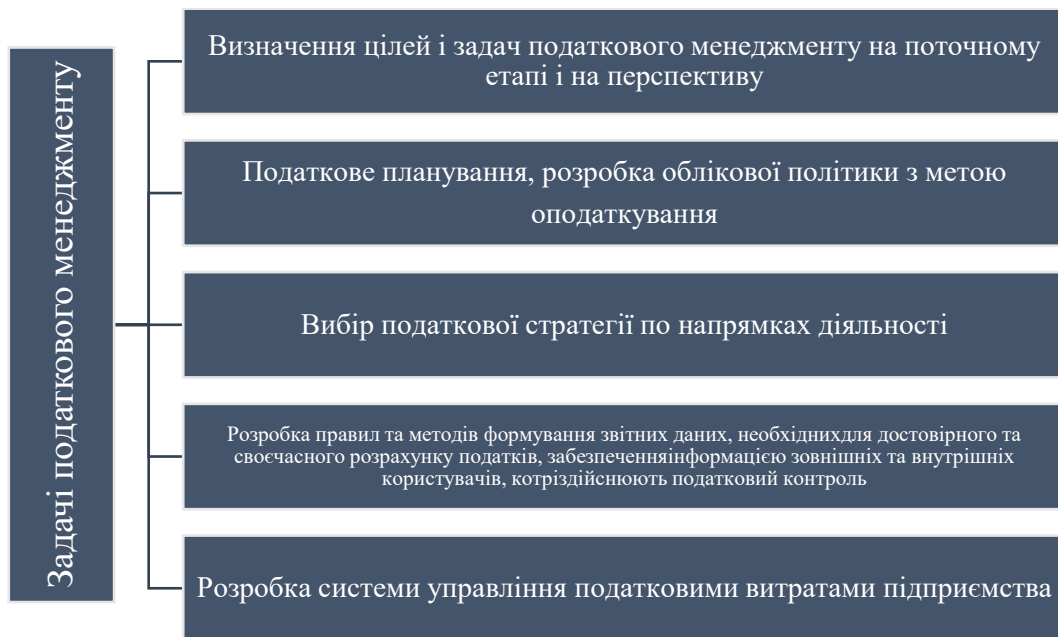
3.1. Аналіз ефективності податкового менеджменту, напрями податкової оптимізації підприємства

У сучасних умовах господарювання ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від якості системи управління, складовою якої є податковий менеджмент. Раціонально побудована система управління повинна забезпечувати досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства за умови оптимального використання фінансових ресурсів. При цьому важливою ознакою ефективності управління є здатність забезпечувати позитивний фінансовий результат, який перевищує сукупні витрати, у тому числі податкові.

Податковий менеджмент виконує ключову функцію у системі фінансового управління підприємством, оскільки саме через механізм оподаткування держава безпосередньо впливає на фінансові результати господарської діяльності. В умовах високої фіскальної ролі податків податковий менеджмент стає інструментом узгодження інтересів підприємства та держави, забезпечуючи з одного боку наповнення бюджету, а з іншого — підтримання фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

Податковий менеджмент доцільно розглядати як цілісну систему планування, організації, контролю та аналізу податкових зобов'язань підприємства з метою мінімізації податкових ризиків і досягнення оптимального рівня податкового навантаження. Його основним завданням є формування податкової стратегії, яка забезпечує поєднання фіскальної відповідальності з економічною доцільністю та довгостроковими цілями розвитку підприємства.

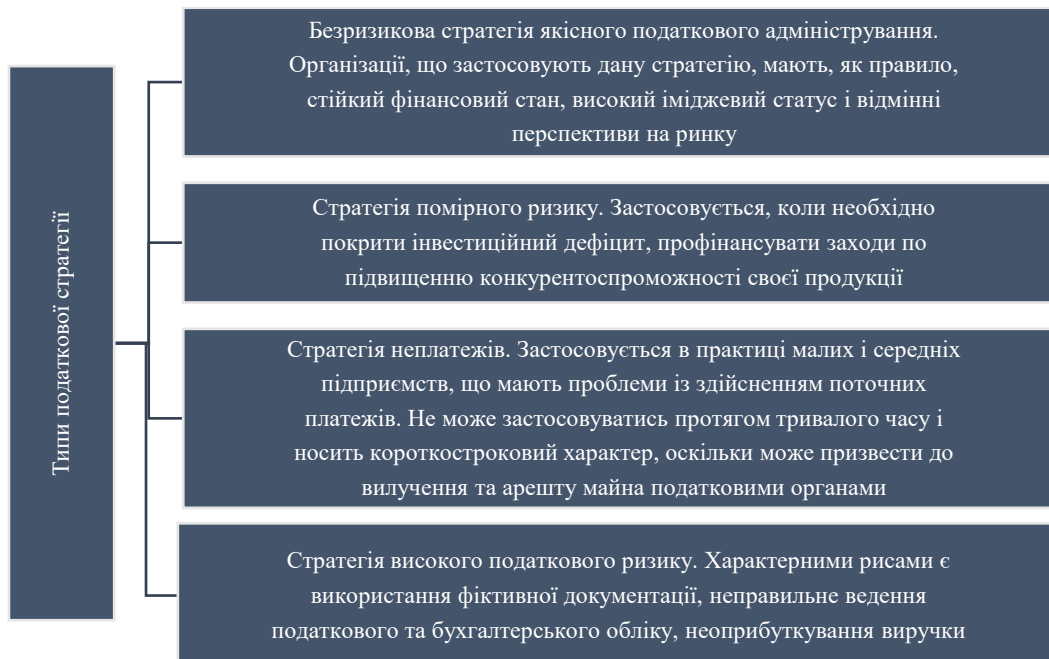
Податковий менеджмент має на меті розробку та реалізацію податкової стратегії, поєднання оптимального податкового тиску і максимальних досягнутих результатів підприємства. Вирішує важливі задачі, котрі стоять перед сільськогосподарськими підприємствами (рис. 3.1) [27].

Джерело: побудовано з використанням матеріалів [27; 34; 35]

Рис. 3.1. Основні задачі податкового менеджменту

Важливим етапом при реалізації податкового менеджменту являється вибір стратегії управління податками. Окремі вчені виділяють 4 типи податкової стратегії (рис. 3.2).

Джерело: побудовано з використанням матеріалів [28]

Рис. 3.2. Типи податкової стратегії

«Процес податкового менеджменту – це безперервний управлінський процес, який є невід’ємною частиною загального процесу діяльності суб’єкта господарювання, що націлений на комплексне використання законних способів і методів оптимізації оподаткування з врахуванням стратегії розвитку в умовах ринкової економіки» [27].

Ефективність податкового менеджменту підприємства оцінюється за допомогою системи показників, які відображають співвідношення податкових витрат із результатами фінансово-господарської діяльності. Загальний підхід до такого оцінювання полягає у зіставленні сукупної суми податкових платежів або їх окремих елементів з обсягом реалізації продукції, собівартістю чи фінансовим результатом [29].

Підприємство має право самостійно формувати перелік індикаторів, що використовуються для оцінки ефективності податкового менеджменту, з урахуванням галузевої специфіки та власних управлінських потреб. Водночас у практиці фінансового аналізу найбільш поширеним є загальний коефіцієнт ефективності податкового менеджменту, який визначається як відношення чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, до загальної суми сплачених податків і зборів (табл. 3.1).

Результати розрахунків за 2022–2024 роки свідчать про поступове зниження значення даного коефіцієнта. Так, у 2022 році його рівень становив 0,80, у 2023 році — 0,73, а у 2024 році знизився до 0,67. Це означає, що протягом усього досліджуваного періоду сума сплачених податків перевищувала обсяг чистого прибутку підприємства, що свідчить про значний вплив податкового навантаження на фінансові результати діяльності.

Таблиця 3.1 Розрахунок коефіцієнта ефективності податкового менеджменту господарюючого суб’єкта

Показник	Роки		
	2022	2023	2024
Чистий прибуток, тис. грн..	82 523	89 908	99 107

Продовження табл. 3.1

Показник	Роки		
	2022	2023	2024
Загальна сума податків, тис. грн..	103 517	123 681	148 113
Коефіцієнт податкового менеджменту підприємства	0.80	0.73	0.67

Джерело: розраховано та побудовано на основі власних досліджень, з використанням податкової звітності підприємства

Важливою особливістю податкового менеджменту є його безперервний характер. Податкові рішення не можуть прийматися ізольовано або носити епізодичний характер, оскільки будь-які зміни в організації виробництва, структурі витрат, інвестиційній діяльності чи кадровій політиці безпосередньо впливають на податкові зобов'язання підприємства. Тому податковий менеджмент повинен бути інтегрований у загальну систему управління та враховувати як поточні, так і перспективні аспекти діяльності.

Ефективність податкового менеджменту визначається не лише обсягом сплачених податків, а й тим, наскільки раціонально підприємство використовує надані законодавством можливості для оптимізації оподаткування. Надмірне податкове навантаження обмежує фінансові можливості підприємства, знижує рентабельність та інвестиційну активність, тоді як недостатній рівень податкової дисципліни підвищує податкові ризики та загрожує фінансовими санкціями. Отже, основним завданням податкового менеджменту є досягнення балансу між рівнем податкових зобов'язань і фінансовими результатами діяльності.

Оцінка ефективності податкового менеджменту може здійснюватися за допомогою системи аналітичних показників, які характеризують співвідношення податкових витрат і результатів господарської діяльності. До таких показників належать коефіцієнти податкового навантаження, ефективна ставка оподаткування прибутку, податковіддача активів, податкове навантаження на фонд оплати праці та співвідношення прямих і непрямих податків у загальній сумі податкових платежів. Застосування комплексу показників дозволяє

сформувати об'єктивну оцінку результативності податкового менеджменту та виявити напрями його вдосконалення.

Результати проведеного аналізу податкового навантаження підприємства у попередньому розділі свідчать про відносну стабільність податкових платежів та відсутність критичного зростання фіскального тиску у досліджуваному періоді. Це дозволяє зробити висновок про загальну керованість податкових процесів на підприємстві. Водночас структура податкового навантаження вказує на наявність суттєвих резервів податкової оптимізації, насамперед у сфері оподаткування праці та управління прямими податками.

Податкову оптимізацію доцільно розглядати як систему легальних заходів, спрямованих на зменшення податкових зобов'язань у межах чинного законодавства. Вона не передбачає ухилення від оподаткування або порушення податкової дисципліни, а ґрунтується на правильному застосуванні податкових норм, пільг, спеціальних режимів та облікових інструментів. Основною метою податкової оптимізації є підвищення ефективності використання фінансових ресурсів підприємства без зростання податкових ризиків.

Одним з ключових напрямів податкової оптимізації є оптимізація податкового навантаження на фонд оплати праці. Висока частка податкових витрат, пов'язаних з оплатою праці, суттєво впливає на собівартість продукції та обмежує можливості підвищення заробітної плати. Раціоналізація структури виплат, використання стимулюючих доплат та премій, не прив'язаних виключно до постійної заробітної плати, дозволяє знизити фіскальний тиск без зменшення мотивації персоналу.

Іншим важливим напрямом є вдосконалення управління податком на прибуток підприємства. Планування витрат, коректне застосування податкових різниць, вибір ефективної амортизаційної політики та обґрунтоване формування резервів створюють передумови для оптимізації податкових зобов'язань та зниження ефективної ставки оподаткування. Особливе значення має узгодження облікової політики підприємства з податковими наслідками управлінських рішень.

Не менш важливим є підвищення якості податкового адміністрування. Своєчасне формування податкової звітності, системний внутрішній контроль, аналіз податкових ризиків і постійний моніторинг змін податкового законодавства дозволяють мінімізувати витрати, пов'язані з штрафними санкціями та податковими спорами. У цьому контексті податковий менеджмент виконує превентивну функцію, спрямовану на запобігання фінансовим втратам.

Окрему увагу слід приділити стратегічному аспекту податкового менеджменту. Податкові рішення мають прийматися з урахуванням довгострокових цілей розвитку підприємства, інвестиційних планів та очікуваних змін у податковому середовищі. Стратегічний податковий менеджмент дозволяє не лише оптимізувати поточні податкові витрати, але й підвищити інвестиційну привабливість підприємства та зміцнити його конкурентні позиції.

Отже, ефективність податкового менеджменту підприємства визначається здатністю поєднувати дотримання податкової дисципліни з активним використанням інструментів податкового планування. Запропоновані напрями податкової оптимізації спрямовані на зниження надмірного фіскального тиску, підвищення фінансової стійкості та забезпечення умов для сталого розвитку підприємства в умовах мінливого податкового середовища.

3.2. Напрями вдосконалення податкового менеджменту та оптимізації податкового навантаження ПрАТ «Технолог»

У сучасних умовах функціонування підприємств податковий менеджмент відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості та стабільності суб'єктів господарювання. Його сутність полягає у раціональному управлінні податковими зобов'язаннями, дотриманні вимог податкового законодавства та мінімізації податкових ризиків при одночасному збереженні достатнього рівня фінансових ресурсів для розвитку підприємства.

Ефективний податковий менеджмент на підприємстві є важливою складовою загальної системи фінансового управління, оскільки прямо впливає на величину чистого прибутку, інвестиційні можливості та рівень фінансової

стійкості суб'єкта господарювання. Для ПрАТ «Технолог» питання оптимізації податкового навантаження набуває особливої актуальності з огляду на специфіку фармацевтичного ринку, високу регульованість галузі, значну частку непрямих податків у кінцевій ціні продукції та необхідність постійних інвестицій у модернізацію виробництва й розробку нових лікарських засобів.

На основі результатів аналізу податкового навантаження та фінансових показників ПрАТ «Технолог», здійсненого у розділі 2, доцільно виокремити ключові напрями вдосконалення податкового менеджменту та окреслити можливості легальної оптимізації податкових платежів, не порушуючи вимог чинного податкового законодавства України.

У наукових дослідженнях зазначається, що оптимальний рівень податкового навантаження має забезпечувати баланс між фіскальними інтересами держави та фінансовими можливостями підприємства, не перешкоджаючи його розвитку та інвестиційній активності. Саме тому напрями вдосконалення податкового менеджменту повинні ґрунтуватися не на зменшенні податкових платежів будь-яким способом, а на комплексному підході до управління податками та фінансовими ресурсами [30].

Фонд оплати праці є однією з найбільш суттєвих складових витрат ПрАТ «Технолог», що обумовлено специфікою фармацевтичної галузі, яка потребує залучення висококваліфікованого персоналу, дотримання стандартів якості та значних витрат на людський капітал. Відповідно, податкові платежі, пов'язані з оплатою праці, формують значну частку загального податкового навантаження підприємства.

Основними податками та зборами, що справляються з фонду оплати праці, є податок на доходи фізичних осіб, військовий збір та єдиний соціальний внесок. Хоча частина з цих платежів економічно покладається на працівників, їх адміністрування та сплата безпосередньо впливають на грошові потоки підприємства та збільшують його загальні витрати.

У зв'язку з цим доцільним напрямом удосконалення податкового менеджменту ПрАТ «Технолог» є оптимізація структури витрат на персонал.

Зокрема, підприємству доцільно переглянути співвідношення між постійною та змінною частинами заробітної плати, використовуючи систему преміювання, прив'язану до фінансових результатів і виробничих показників. Такий підхід дозволяє зробити витрати на оплату праці більш керованими та зменшити ризик надмірного податкового навантаження у періоди зниження обсягів діяльності.

Крім того, перспективним напрямом є ширше застосування нематеріальних форм мотивації персоналу, зокрема фінансування навчання, підвищення кваліфікації, програм корпоративного розвитку. Такі заходи сприяють зростанню продуктивності праці та водночас не завжди призводять до пропорційного зростання податкових зобов'язань.

У межах вдосконалення податкового менеджменту важливу роль відіграє також планування фонду оплати праці. Формування прогнозних показників щодо чисельності персоналу, рівня заробітної плати та відповідних податкових платежів дозволяє підприємству заздалегідь оцінювати майбутнє податкове навантаження та уникати фінансових дисбалансів.

Податок на прибуток є одним із ключових прямих податків, який безпосередньо впливає на фінансовий результат діяльності ПрАТ «Технолог». Результати аналізу фінансової звітності за 2022–2024 роки свідчать, що величина податкових витрат за цим податком змінювалася залежно від коливань прибутковості підприємства та структури витрат.

Важливим напрямом удосконалення податкового менеджменту у цій сфері є оптимізація формування об'єкта оподаткування. Підприємству доцільно приділяти увагу обґрунтованості витрат, що враховуються при визначенні фінансового результату до оподаткування, забезпечуючи їх відповідність нормам податкового та бухгалтерського законодавства.

Окрему увагу слід приділити амортизаційній політиці підприємства. Оновлення та модернізація виробничих потужностей у фармацевтичній галузі є необхідною умовою підтримання конкурентоспроможності, а правильно обрана амортизаційна стратегія дозволяє рівномірно розподіляти податкове навантаження у часі та зменшувати його пікові значення.

Крім того, доцільним є використання елементів податкового планування у середньо- та довгостроковій перспективі. Прогнозування фінансових результатів з урахуванням податкових наслідків управлінських рішень дозволяє уникати ситуацій, коли податкове навантаження суттєво знижує чистий прибуток підприємства.

Податок на додану вартість є одним із найбільш бюджетоутворюючих податків та одним з основних у структурі податкових платежів ПрАТ «Технолог». Його специфіка полягає у значному впливі на грошові потоки підприємства, зокрема на оборотні кошти.

Напрямом удосконалення податкового менеджменту у сфері ПДВ є оптимізація управління податковим кредитом та податковими зобов'язаннями. Своєчасне формування податкових накладних, правильне відображення операцій у податковому обліку та контроль за строками реєстрації дозволяють уникати фінансових втрат, пов'язаних зі штрафними санкціями або затримкою відшкодування ПДВ.

Також важливим є аналіз структури операцій підприємства з метою мінімізації касових розривів, пов'язаних зі сплатою ПДВ. Для цього ПрАТ «Технолог» доцільно залучати елементи фінансового планування та синхронізувати податкові платежі з надходженнями коштів від реалізації продукції.

Важливим напрямом удосконалення податкового менеджменту ПрАТ «Технолог» є впровадження системного податкового планування. Податкове планування дозволяє підприємству оцінювати податкові наслідки управлінських рішень ще на етапі їх прийняття, що сприяє зменшенню рівня невизначеності та ризиків [31].

З метою зниження податкових ризиків підприємству доцільно посилити внутрішній податковий контроль, зокрема шляхом регулярного моніторингу змін податкового законодавства, перевірки коректності податкових розрахунків і своєчасного реагування на потенційні ризики. Такий підхід сприятиме

уникненню штрафних санкцій і донарахувань, які фактично збільшують податкове навантаження.

Вдосконалення податкового менеджменту передбачає перехід від реактивного підходу до проактивного управління податковими потоками. У межах реактивного підходу підприємство фактично лише виконує покладені на нього фіскальні зобов'язання, зосереджуючись на своєчасності та правильності заповнення податкової звітності. Проактивний підхід, навпаки, передбачає стратегічне планування податкових наслідків управлінських рішень, оцінювання альтернативних варіантів господарських операцій з погляду їх оподаткування, використання податкових стимулів та пільг, а також системний моніторинг ефективності податкових рішень у динаміці.

— Для ПрАТ «Технолог» доцільно сформувати комплексну систему податкового менеджменту, яка включатиме такі блоки:

— аналітичний (збір та обробка інформації про податкові платежі, розрахунок показників податкового навантаження, ефективної ставки оподаткування тощо);

— планово-прогнозний (розробка податкового бюджету, сценарний аналіз податкових наслідків управлінських рішень, прогнозування податкового навантаження);

— організаційний (закріплення відповідальності за податкове планування, визначення повноважень фінансової та бухгалтерської служб, взаємодія з зовнішніми консультантами);

— контрольно-коригувальний (моніторинг фактичних показників оподаткування, виявлення відхилень, розробка коригувальних заходів).

Запровадження такої системи дозволить перейти від фрагментарного вирішення окремих податкових питань до цілісного управління податковим навантаженням, інтегрованого в загальну фінансову стратегію ПрАТ «Технолог». За результатами аналізу у попередніх підрозділах встановлено, що податкове навантаження ПрАТ «Технолог» формується, передусім, за рахунок:

— податку на прибуток підприємств;

- податку на додану вартість;
- податків і зборів, пов'язаних з оплатою праці (ЄСВ, ПДФО, військовий збір);
- майнових та інших податків (земельний податок, податок на нерухомість тощо).

Оптимізація податкового навантаження в цьому контексті полягає не в штучному зменшенні бази оподаткування, а в коригуванні структури витрат, інвестиційних рішень, політики ціноутворення та фінансування таким чином, щоб мінімізувати податкові вилучення за рахунок використання наявних у законодавстві можливостей.

Серед основних напрямів можна виділити:

- удосконалення амортизаційної політики (використання дозволених методів прискореної амортизації для окремих груп основних засобів, що дозволяє перенести податкове навантаження на пізніші періоди, одночасно стимулюючи оновлення виробничих потужностей);
- активне використання податкових стимулів для інноваційної та інвестиційної діяльності, зокрема в частині витрат на дослідження і розробки, впровадження нових технологій, енергоефективних заходів;
- оптимізацію структури фінансування, включаючи збалансування частки власного та позикового капіталу з урахуванням податкових наслідків віднесення відсотків за кредитами на витрати;
- раціоналізацію фонду оплати праці, з урахуванням податкового навантаження на оплату праці, можливостей використання нематеріальних стимулів, програм добровільного медичного страхування та інших інструментів, що мають податкові особливості.

Реалізація зазначених напрямів дозволить знизити ефективну ставку оподаткування при збереженні або навіть зростанні економічних результатів діяльності підприємства.

Важливим елементом вдосконалення податкового менеджменту ПрАТ «Технолог» є впровадження системного податкового планування. Його зміст доцільно звести до таких основних блоків:

- Формування податкового календаря підприємства, який міститиме графік подання звітності та сплати податків, строків податкових перевірок та інших контрольних заходів. Наявність такого календаря знижує ризики прострочення зобов'язань та штрафних санкцій.

- Розробка податкового бюджету – плановий розрахунок усіх основних податкових платежів на рік (із розбивкою за кварталами/місяцями), узгоджений із виробничим та фінансовим бюджетами. Це дозволить заздалегідь оцінити вплив фіскальних вилучень на ліквідність і платоспроможність підприємства.

- Сценарний аналіз податкових наслідків управлінських рішень. Наприклад, при плануванні інвестиційного проекту доцільно порівнювати декілька сценаріїв: придбання обладнання за власні кошти чи за рахунок кредиту, використання лізингових схем, розміщення виробництва в межах різних територіальних громад із різним рівнем місцевих ставок податків тощо.

- Внутрішній податковий контроль, який включає перевірку правильності формування податкових баз, відповідності бухгалтерського і податкового обліку, своєчасності подання декларацій та сплати податків. Доцільним є запровадження процедури попереднього внутрішнього «м'якого» аудиту податкової звітності перед її поданням до контролюючих органів.

Систематизація зазначених елементів у єдину процедуру податкового планування та контролю створить підґрунтя для зменшення ризику донарахувань, штрафів і пені, а отже — зниження непродуктивних податкових витрат.

З огляду на специфіку діяльності ПрАТ «Технолог», доцільно зосередитися на таких інструментах легальної податкової оптимізації:

1. Оптимізація податку на прибуток

- повне та своєчасне відображення у податковому обліку витрат на наукові дослідження, клінічні випробування та реєстрацію лікарських засобів;
- використання дозволених податковим законодавством різновидів резервів (сумнівних боргів, забезпечень на виплату відпусток тощо), які зменшують базу оподаткування;
- перегляд облікової політики в частині формування собівартості продукції, зокрема коректної алокації загальновиробничих та адміністративних витрат.

2. Оптимізація ПДВ

- підвищення якості обліку податкового кредиту, своєчасна реєстрація податкових накладних, мінімізація ризику блокування реєстрації;
- аналіз структури постачальників і контрагентів з позиції податкової надійності, що знижує ризики втрати податкового кредиту;
- планування графіка постачання сировини та реалізації готової продукції з урахуванням касових розривів, пов'язаних із сплатою ПДВ.

3. Оптимізація оподаткування фонду оплати праці

- використання законодавчо дозволених елементів компенсаційних пакетів, які мають інший режим оподаткування (добровільне медичне страхування, корпоративні програми навчання, часткове фінансування витрат на проїзд, харчування тощо);
- удосконалення системи преміювання працівників з урахуванням графіків виплат і їх податкових наслідків;
- застосування гнучких форм зайнятості, якщо це відповідає виробничим потребам та трудовому законодавству.

4. Мінімізація адміністративного податкового навантаження

- автоматизація податкового обліку через інтеграцію бухгалтерської системи з електронними сервісами ДПС;

- стандартизація внутрішніх процедур підготовки первинних документів;
- регламентована взаємодія між структурними підрозділами (бухгалтерія, відділ продажів, відділ закупівель, юридична служба) з метою мінімізації помилок, що впливають на оподаткування.

Застосування таких інструментів у комплексі дозволить досягнути не стільки формального скорочення податкових відрахувань, скільки підвищення загальної ефективності оподаткування.

Для повноцінної реалізації зазначених напрямів ПрАТ «Технолог» доцільно посилити організаційне та інформаційне забезпечення податкового менеджменту. Це передбачає:

- виокремлення на підприємстві функції податкового координатора (або створення невеликого податкового підрозділу в складі фінансової служби), який відповідатиме за узгодження податкових аспектів усіх ключових господарських операцій;
- регулярне підвищення кваліфікації працівників бухгалтерії та фінансової служби щодо змін податкового законодавства, практики податкового адміністрування, судової практики у сфері оподаткування;
- налагодження системної взаємодії з аудиторами та податковими консультантами, що дозволить отримувати професійні рекомендації щодо складних або спірних податкових питань;
- створення внутрішніх регламентів з податкових питань (порядок погодження договорів з погляду оподаткування, порядок аналізу податкових ризиків за новими контрагентами, правила формування ціни з урахуванням податків тощо).

Наявність такого організаційно-інформаційного фундаменту підвищить керованість податкових процесів і зменшить ймовірність виникнення суттєвих податкових ризиків.

Для ілюстрації потенційного ефекту від реалізації запропонованих заходів доцільно побудувати умовну (прогнозну) модель впливу оптимізації податкового

менеджменту на податкове навантаження та фінансові результати ПрАТ «Технолог».

Нижче наведено узагальнену прогнозну таблицю, у якій порівнюються показники за базовим сценарієм (без змін у податковому менеджменті) та сценарієм оптимізації (із запровадженням заходів, описаних вище). Вихідною точкою обрано умовний рівень показників за 2024 рік.

Таблиця 3.2

Прогнозний вплив заходів з оптимізації оподаткування ПрАТ «Технолог»

Показник	2024 р., факт	2025 р., базовий сценарій (збільшення доходу на 5%)	2025 р., сценарій оптимізації
Дохід від реалізації, тис. грн	838 689	880 623	880 623
Прибуток до оподаткування, тис. грн	122 207	128 317	133 317
Податок на прибуток, тис. грн	23 393	24 563	19 563
Сукупні податкові платежі, тис. грн	103 517	108 693	98 693
Ефективна ставка оподаткування (ETR), %	19.14	19.14	14.67
Рівень податкового навантаження, %	12.34	12.34	11.21

Аналіз даних таблиці 3.2 свідчить, що за базового сценарію 2025 року, без суттєвих змін у системі податкового менеджменту, рівень ефективної ставки оподаткування та податкового навантаження загалом зберігається приблизно на рівні 2024 року. Зростання доходу від реалізації та прибутку до оподаткування супроводжується пропорційним збільшенням суми податкових платежів.

У сценарії оптимізації, за рахунок коригування амортизаційної політики, врахування додаткових витрат у складі витрат, що зменшують базу оподаткування, а також підвищення ефективності адміністрування податків, вдається:

- знизити ефективну ставку оподаткування прибутку з 19,14 % до 14,67%;
- зменшити сукупні податкові платежі з 108 693 тис. грн до 98 693 тис. грн за незмінного обсягу доходу від реалізації;
- скоротити рівень загального податкового навантаження з 12,34 % до 11,21 % від доходу;
- одночасно забезпечити зростання прибутку до оподаткування на 5 000 тис. грн у порівнянні з базовим сценарієм.

Таким чином, навіть відносно помірна оптимізація податкового менеджменту дає змогу одночасно зменшити податкове навантаження та покращити фінансові результати діяльності підприємства. У реальних умовах ефект може бути істотнішим за умови системного впровадження заходів із:

- удосконалення структури витрат;
- оптимізації графіка господарських операцій;
- використання податкових стимулів;
- зниження адміністративних витрат на податковий комплаєнс.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що вдосконалення податкового менеджменту та оптимізація податкового навантаження ПрАТ «Технолог» мають здійснюватися в декількох взаємопов'язаних площинах:

- стратегічній – через формування цілісної податкової стратегії, інтегрованої в загальну стратегію розвитку підприємства;
- тактичній – через вибір оптимальних форм фінансування, амортизаційної політики, структури витрат та використання наявних податкових стимулів;

- операційній – через підвищення якості податкового планування, внутрішнього контролю, організацію інформаційних потоків та взаємодію між структурними підрозділами;
- інституційній – через розвиток податкової культури, формування партнерських відносин із контролюючими органами та використання зовнішнього експертного супроводу.

Реалізація запропонованих заходів дозволить ПрАТ «Технолог» знизити рівень податкового навантаження до економічно обґрунтованого, підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, зміцнити фінансову стійкість і створити додатковий резерв для фінансування інноваційного розвитку та розширення виробництва.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було обґрунтовано, що податковий менеджмент ПрАТ «Технолог» є одним із ключових елементів фінансового управління, від якого безпосередньо залежать рівень податкового навантаження, обсяг чистого прибутку та можливості подальшого розвитку підприємства. Проведена оцінка показала, що податкове навантаження на підприємство загалом є керованим і стабільним, однак структура податкових платежів та динаміка окремих показників (податкового навантаження на фонд оплати праці, ефективної ставки податку на прибуток, співвідношення прямих і непрямих податків) свідчать про наявність суттєвих резервів для його оптимізації.

Аналіз коефіцієнта ефективності податкового менеджменту засвідчив, що протягом 2022–2024 рр. сума податкових платежів перевищувала величину чистого прибутку, а значення показника мало тенденцію до зниження (з 0,80 до 0,67). Це означає, що податкове навантаження істотно впливає на фінансові результати підприємства, обмежуючи масштаби реінвестування та звужуючи можливості для нарощення власного капіталу. Водночас збереження прибутковості та достатнього рівня ліквідності свідчить про те, що податкові процеси на підприємстві є загалом контрольованими, але потребують більш глибокої інтеграції в систему фінансового планування.

Запропоновані у розділі напрями вдосконалення податкового менеджменту – оптимізація оподаткування прибутку, підвищення ефективності адміністрування ПДВ, раціоналізація структури фонду оплати праці, удосконалення амортизаційної політики, посилення внутрішнього податкового контролю та впровадження системного податкового планування – орієнтовані не на формальне скорочення податкових зобов'язань, а на підвищення загальної фінансової ефективності. Особливий акцент зроблено на переході від реактивного до проактивного підходу, коли податкові наслідки враховуються ще на стадії ухвалення управлінських рішень, а не лише під час виконання поточних зобов'язань.

Побудована прогнозна модель показала, що навіть помірне впровадження заходів з оптимізації оподаткування може забезпечити одночасне зниження ефективної ставки оподаткування та сукупних податкових платежів за умови збереження (або навіть зростання) обсягів доходів і прибутку. Це підтверджує, що вдосконалення податкового менеджменту має реальний практичний ефект і може розглядатися як один із внутрішніх резервів підвищення фінансової стійкості підприємства.

Отже, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що для ПрАТ «Технолог» подальший розвиток системи податкового менеджменту має здійснюватися у кількох взаємопов'язаних площинах: стратегічній (формування довгострокової податкової стратегії), тактичній (оптимізація структури витрат і джерел фінансування), операційній (удосконалення процедур обліку, планування та контролю) та інституційній (розвиток податкової культури та взаємодії з контролюючими органами). Реалізація запропонованих заходів сприятиме зниженню надмірного податкового тиску, підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів та створенню додаткових можливостей для інноваційного розвитку й зміцнення конкурентоспроможності ПрАТ «Технолог».